

**Regeringens proposition till Riksdagen med förslag till
ändring av bestämmelserna om förvandlingsstraff för bö-
ter**

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL

I denna proposition föreslås att strafflagen, lagen om verkställighet av straff och lagen om verkställighet av böter skall ändras. Syftet med ändringarna är att minska antalet förvandlingsstraff för böter och att förkorta dem.

Förvandlingsförhållandet av böter som har dömts i dagsböter föreslås bli ändrat så att tre obetalda dagsböter motsvaras av en fängelsedag. Idag motsvarar en fängelsedag två obetalda dagsböter. I viten skall varje fullt belopp av 30 euro i stället för nuvarande 20 euro motsvara en dags fängelse. Maximitiden för förvandlingsstraffet föreslås bli sänkt från 90 dagar till 60 dagar. Ett förvandlingsstraff får enligt förslaget inte utan ett särskilt skäl bestämmas om antalet obetalda dagsböter är mindre än 12.

Bestämmelserna om verkställighet av fängelsestraff föreslås bli ändrade så att maximitiden för flera förvandlingsstraff sänks från 120 dagar till 90 dagar.

Det föreslås ytterligare att förfarandet för bestämmande av förvandlingsstraff ändras så att åklagaren vid behov eller på begäran av domstolen skall begära av utmätningssmannen en utredning om den betalningsskyldiges ekonomiska läge och orsaker som har lett till det. Domstolen kan skjuta upp ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för att den betalningsskyldiges ekonomiska läge och orsaker som har lett till det eller andra omständigheter som eventuellt leder till att förvandlingsstraffet blir oskäligt eller oändamålsenligt kan utredas.

Polismännen skall enligt förslaget ha plikt att fråga om möjligheten att skjuta upp verkställigheten av förvandlingsstraffet.

De föreslagna lagarna avses träda i kraft så snart som möjligt efter det att de har antagits och blivit stadfästa.

INNEHÅLL

PROPOSITIONENS HUVUDSAKLIGA INNEHÅLL	1
INNEHÅLL.....	2
ALLMÄN MOTIVERING	4
1. Inledning	4
1.1. Ställningstaganden till förvandlingsstraffet av böter.....	4
1.2. Utvecklingen av förvandlingsstraffet i lagstiftningen	5
1.3. Förslagen av utredningsmän och respons av dem.....	7
2. Nuläge.....	8
2.1. Lagstiftning	8
2.1.1. Indrivning före förfarandet för bestämmande av förvandlingsstraff in-	8
leds	8
2.1.2. Förfarande för bestämmande av förvandlingsstraff.....	9
2.1.3. Eftergift i förvandling och förvandlingsstraffets längd	10
2.1.4. Betalning efter att förvandlingsstraffet har bestämts och verkställighet av	11
förvandlingsstraffet.....	11
2.2. Bestämmande och verkställande av ett förvandlingsstraff för böter i	12
praktiken.....	12
2.2.1. Antalet bötesfångar	12
2.2.2. Bakgrundsinformation om bötesfångar	13
2.2.3. Verkställighet av förvandlingsstraffet för böter i fängelset	14
2.3. Internationell jämförelse	15
Sverige.....	15
Norge	16
Danmark	16
2.4. Bedömning av nuläget.....	17
2.4.1. Att använda fängelse som förvandlingsstraff	17
2.4.2. Förutsättningar för avstående från yrkande på och bestämmande av för-	18
vandlingsstraff.....	18
2.4.3. Förvandlingsförhållandet och förvandlingsstraffets längd	19
2.4.4. Indrivningssystemet av böter och förfarandet för bestämmande av för-	20
vandlingsstraffet.....	20
2.4.5. Uppskov av förvandlingsstraffet i vissa fall och verkställande av förvand-	22
lingsstraffet	22
3. Målsättningar och de viktigaste förslagen	23
4. Propositionens konsekvenser.....	23
5. Beredningen av propositionen.....	24
6. Samband med andra propositioner	24
DETALJMOTIVERING	25
1. Lagförslag	25
1.1. Strafflagen.....	25

1.2.	Lagen om verkställighet av straff	25
1.3.	Lagen om verkställighet av böter.....	26
2.	Ikraftträdande	28
3.	Förhållande till grundlagen och behandlingsordning.....	28
LAGFÖRSLAG		29
	om ändring av 2 a kap. 5 § i strafflagen.....	29
	om ändring av 2 kap. 1 a och 1 d § i lagen om verkställighet av straff	30
	om ändring av lagen om verkställighet av böter	31
BILAGA		33
PARALLELLTEXTER		33
	om ändring av 2 a kap. 5 § i strafflagen.....	33
	om ändring av 2 kap. 1 a och 1 d § i lagen om verkställighet av straff	34
	om ändring av lagen om verkställighet av böter	36

ALLMÄN MOTIVERING

1. Inledning

1.1. Ställningstaganden till förvandlingsstraffet av böter

Under de senaste årtiondena har man med flera ändringar i lagstiftningen strävat efter att minska antalet personer som avtjänar ett förvandlingsstraff för böter, nedan *bötesfångar*.

Strävan efter att minska användningen av förvandlingsstraff för böter kan motiveras med flera synpunkter. Böter är en förmögenhetspåföljd och erläggandet av det i pengar bör säkerställas med ett effektivt indrivningssystem. Att endast under två procent av de böter som kan förvandlas till fängelse avtjänas som förvandlingsstraff berättar om effektiviteten av systemet för verkställighet av böter i vårt land. Användning av ovillkorligt fängelsestraff som förvandlingsstraff kan dessutom anses strida mot den straffrättsliga relativitetsprincipen, eftersom brottet för vilket det utdöms böter har ansetts vara så lindrigt att gärningsmannen kan straffas med bötesstraff som är avsevärt lindrigare än ett fängelsestraff. Det har ansetts att om den böt-fällde skall i fängelse på grund av obetalda böter förlorar man i allmänhet de kriminalpolitiska fördelar som man har försökt uppnå genom bötesstraffet. De kriminalpolitiska fördelarna är t.ex. att personen i fråga kan bibehålla sina familje- och övriga sociala relationer, sin arbetsplats och sin bostad (RP 74/1998 rd).

Enligt utredningarna som gjorts i saken är de som döms till förvandlingsstraff för böter ofta personer som har rusmedelsproblem, saknar bostad eller förmögenhet. I fråga om dem påverkar hotet om verkställigheten av förvandlingsstraffet vanligen inte så att det skulle främja betalningen av böter, eftersom personen i fråga är insolvent och inte kan härska över sitt liv. En avsevärt stor del av bötesfångar återvänder till fängelset på grund av ett nytt förvandlingsstraff. Ur likställhets- och skälighetssynpunkter har det ansetts vara problematiskt att de som inte har

råd att betala sina böter på grund av små inkomster eller andra skulder som skall utsökas, måste avtjäna förvandlingsstraff.

Förvandlingsstraffet för böter har också kritiserats ur ändamålsenlighets- och effektivitetssynpunkter. Det anses att förfarandet med bestämmandet och verkställigheten av förvandlingsstraff är komplicerat och att det sysselsätter flera myndigheter onödigt. I förvandlingsförfarandet deltar Rättsregistercentralen, utskökningsmyndigheterna, polisen, åklagarmyndigheterna, domstolarna och fängelsemyndigheterna. Kostnaderna som orsakas av förvandlingen har uppskattats vara högre än de obetalda böterna som ledde till förvandlingsstraffet.

Ökningen i antalet fångar under de senaste åren har lett till en svår överbeläggningssituation i fängelserna och därför har speciellt minskningen av antalet bötesfångar ansetts vara viktigt. I debatten om förvandlingsstraff för böter har man hänvisat till situationen i Sverige. Lagstiftningen som trädde i kraft i Sverige år 1983 jämte ändringar har i praktiken lett till att förvandlingsstraff nästan inte alls påförs.

Å andra sidan har förslagen som syftar till att sänka antalet förvandlingsstraff även mött motstånd. En central ståndpunkt har varit att trovärdigheten av ett bötesstraff förutsätter ett tillräckligt hot, dvs. ovillkorligt fängelsestraff. Det har ansetts att slopandet av hotet av förvandlingsstraffet kan minska betalningsviljan även hos dem som kan betala sina böter. Det har ansetts att avskaffandet av förvandlingsstraffet hos personer med ingen förmögenhet leder till att vissa brott som har begåtts av en viss persongrupp inte i praktiken leder till något straff alls. En sådan situation kan också medvetet utnyttjas. Ur likställdhetens och rättvisans synpunkter är det problematiskt om endast de som förmår betala sina böter i praktiken svarar för betalningen. Även om cirka 90 procent av böterna kan indrivnas utan att förvandlingsförfarandet behöver anlitas, har det ansetts att hotet av förvandlingsstraff är av betydelse som ett medel för att säkerställa indrivningen av böter och

för att upprätthålla den allmänna laglydnaden (RP 74/1998 rd).

1.2. Utvecklingen av förvandlingsstraffet i lagstiftningen

Man har strävat efter att begränsa användningen av förvandlingsstraff för böter med olika lagändringar speciellt från början av 1960-talet. I samband med att lagen om verkställighet av bötesstraff (318/1963) stiftades (RP 15/1963 rd) betonades utvecklandet av verkställigheten så att böterna till en så stor del som möjligt kan indrivnas i pengar. I reformen togs i lagen en möjlighet att betala böterna genom avbetalningar och få betalningstid. Minimitiden för ett förvandlingsstraff blev 10 dagar och maximitiden för förvandlingsstraff som räknas samman 180 dagar.

År 1969 trädde en reform av lagstiftningen om verkställighet av böter i kraft. Samma år slopades straffbarheten för uppträdande i berusat tillstånd på allmän plats, vilket minskade antalet bötesfångar. I 1969 års totalreform av lagstiftningen om böter ändrades bestämmelserna om förvandlingsförfarandet så att domstolen bestämmer om ett separat förvandlingsstraff på den allmänna åklagarens yrkande när böter inte har betalats. På detta sätt kunde domstolen beakta orsakerna som ledde till att böter inte betalades och den bötfälldes personliga omständigheter på ett anorlunda sätt än om det redan i samband med utdömandet av böter bestämdes om ett förvandlingsstraff i det fall att böterna inte betalas. I samband med samma reform ändrades lagen så att det kunde bestämmas om att förvandlingsstraffet skjuts upp med två år (villkorligt förvandlingsstraff). Om den dömde under uppskovstiden inte gjorde sig skyldig till ett nytt brott, förföll verkställigheten av förvandlingsstraffet.

Lagstiftningen om verkställighet av bötesstraff reformerades vid ingången av år 1978, då bl.a. minimitiden för förvandlingsstraffet sänktes från tio till sex dagar. Enligt den nya lagstiftningen kunde domstolen låta bli att bestämma förvandlingsstraff av särskilda skäl som hänför sig till den bötfälldes personliga omständigheter. Den sällan tillämpade bestämmelsen om uppskov av verkstäl-

ligheten av förvandlingsstraffet slopades. Böternas förmånsrätt i utsökning och konkurs förbättrades så att de fick samma ställning som andra fordringar utan förmånsrätt.

Förordningen om verkställighet av straff (39/1889, nygällande rubrik lag om verkställighet av straff) ändrades år 1977 så att förvandlingsstraffet inte kan verkställas under den tid som den dömde är intagen för vård i en vårdanstalt eller barnskyddsanstalt. Därutöver bestämdes om utmätningsmannens plikt att på den bötfälldes begäran skjuta upp verkställigheten av förvandlingsstraffet med tre månader räknat från att den bötfällda har frigivits från vårdanstalten eller barnskyddsanstalten.

Ändringarna av förvandlingsstraffet för böter som syftade till att förenkla bestämmelseförfarandet med förvandlingsstraffet i de fall där det är fråga om flera bötesstraff som skall förvandlas trädde i kraft 1987. För att ändringen inte skulle göra förvandlingen strängare och för att minska missförhållanden som orsakas av förvandlingsstraff lindrades förvandlingsförhållandet samtidigt så att vid förvandling av böter till fängelse motsvarar två obetalda dagsböter en fängelsedag. Minimitiden för förvandlingsstraffet förkortades samtidigt från sex till fyra dagar. Maximitiden för förvandlingsstraff som verkställs samtidigt förkortades från 180 till 120 dagar. Samtidigt bestämdes att bötesfången som avtjänar förvandlingsstraffet får betala sina böter ännu under de fem första vardagarna efter att ha kommit till fängelset.

Vid behandlingen av 1987 års reform lade riksdagens lagutskott (LaUB 4/1986 rd) fram ett klart mål om att användningen av förvandlingsstraffet skall minska. Utskottet framhävde att böter är ett förmögenhetsstraff som är avsett att vara lindrigare än ett frihetsstraff. Utskottet ansåg det vara viktigt att försöka effektivisera indrivningen av böter så att böter i allt färre fall behöver förvandlas till fängelse. Målet borde enligt utskottet vara att man i allmänhet frångår förvandlingsstraff för böter och endast i särskilda undantagsfall dömer ut sådana straff.

Bestämmelsen om att domstolen kan avstå från att bestämma förvandlingsstraff för böter föreslogs bli ändrad i samband med behandlingen av regeringens proposition med

förslag till lagstiftning om ändring av förmanrättssystemet (RP 181/1992 rd) i anslutning till skuldsaneringen för privatpersoner. Under riksdagsbehandlingen föreslog lagutskottet (LaUB 13/1992 rd) en ändring av 2 kap. 5 § 4 mom. i strafflagen så att domstolen kunde avstå från att bestämma förvandlingsstraff eller bestämma ett kortare straff än normalt, om förvandlingsstraffet skall anses oskäligt med beaktande av den dömdes uppenbara betalningsförmåga eller någon annan vägande orsak och inte ett viktigt allmänt intresse annat kräver. Lagutskottets förslag förkastades i riksdagens plenum.

Ledningsgruppen i justitieministeriets strafflagsprojekt konstaterade i sitt förslag om böter, förvandlingsstraff och ordningsbot (justitieministeriets lagberedningsavdelnings publikation 1/1996) att hotet om förvandlingsstraff i vissa fall har betydelse som ett medel för att säkerställa indrivningen och för att upprätthålla den allmänna laglydnaden. Enligt förslaget skulle till bötesfängelset i fortsättningen dömas endast de som har lämnat sina böter obetalda och hos vilka det att böterna inte har betalats visar oaktsamhet av lagens förbud och order. Till förvandlingsstraffet skulle kunna ha dömts de bötesfällda som envisas med betalandet eller på andra sätt planmässigt hindrar verkställigheten av böter. Till förvandlingsstraffet skulle också kunna ha dömts de bötesfällda som fackmässigt gör sig skyldiga till brott och upprepade gånger lämnar sina böter obetalda. Målet med strafflagsprojektets förslag var att minska antalet förvandlingsstraff till cirka en tiondel, dvs. till 200–300 fall per år.

Enligt förslaget av strafflagsprojektets ledningsgrupp skulle vid bedömningen av oaktsamhet beaktas arten av och antalet brott samt orsakerna som ledde till att böterna inte betalades. En ytterligare förutsättning skulle ha varit att den allmänna laglydnaden förutsätter bestämmandet av förvandlingsstraffet. Bestämmande av förvandlingsstraffet skulle ha förutsatt en helhetsbedömning där de ovan nämnda omständigheterna hade beaktats. Böter som hade dömts för ett brott där gärningsmannen är under 18 år skulle inte ha fått förvandlas till fängelse utan särskilt vägande orsak.

I Utsökning 2000-kommissionens betän-

kande (kommittébetänkande 1998:2) hänvisades till att justitieministeriet hade tillsatt en arbetsgrupp med uppgiften att utarbeta en regeringsproposition med förslag till bestämmelser om böter, förvandlingsstraff och ordningsbot. I betänkandet ansågs att verkställigheten av bötesstraffet även i framtiden skall ankomma på utskökningsmyndigheter. I betänkandet föreslogs att förvandlingsförfarandet av böter bevaras.

Bötesreformen som trädde i kraft vid ingången av år 1999 (bl.a. lag om ändring av strafflagen 550/1999, och lag om ändring av lagen om verkställighet av straff, 555/1999) utvidgade domstolens rätt att avstå från att bestämma förvandlingsstraff för böter eller delar av böter. Domstolen kunde nu avstå från att bestämma ett förvandlingsstraff om det brott som hade föranlett till böterna hade begåtts innan gärningsmannen hade fyllt 18 år. Åklagaren fick samtidigt rätt att under vissa förutsättningar avstå från att yrka att förvandlingsstraff skall bestämmas i stället för obetalda böter. Förvandlingsförhållandet för förvandlingsstraffet ändrades så att varje fullt belopp av 100 mark (idag 20 euro) motsvarar en fängelsedag. Samtidigt föreskrevs att indrivningen av böterna fortsätter om inget förvandlingsstraff har bestämts.

I samband med beredningen av 1999 års bötesreform (RP 74/1998 rd) ansågs det att det kunde vara förnuftigt att i stället för fängelse använda någon lämplig form av öppen påföljd av vilka det närmast är samhällstjänst som kommer i fråga. Eftersom alla som har obetalda böter inte vill eller inte kan utföra samhällstjänst, kommer samhällstjänst inte i fråga som enda förvandlingsstraff. Samhällstjänsten föreslogs inte som alternativ till bötesfängelse eftersom antalet förvandlingsstraff är så stort att det inte fanns tillräckliga resurser för lämplighetsutredningar. Dessutom ansågs det att de flesta som hamnar i fängelse skulle anses vara olämpliga för samhällstjänst på grund av sina levnadsvanor. Den tredje orsaken var att förvandlingsstraffen var korta, varför samhällstjänststraffen inte skulle vara ändamålsenliga för tjänstgöringsställena.

I regeringens proposition med förslag till bötesreform konstaterades att till lagen om verkställighet av böter föreslås efter ikraft-

trädandet ett tillägg enligt vilket utmätningsmannen i fortsättningen i samband med verkställighetshandlingar skall förmedla till åklagaren en utredning om de orsaker som enligt hans kännedom har lett till att böterna inte betalades. Utarbetandet av utredningen skulle enligt regeringens proposition komma i fråga närmast i situationer där den bötfälldes anträffas men böter inte kan indrivnas på grund av att den bötfälldes medellöshet. I utredningen skulle ha ingått uppgifter som utmätningsmannen skaffar i samband med normala indrivningsuppgifter. Utmätningmännen skulle inte ha behövt göra några specialutredningar om den bötfälldes inte anträffas i samband med normala indrivningsuppgifter.

I förordningen togs ändå inte någon bestämmelse om utredningen till utmätningsmannen. Orsaken kan ha varit att utredningen kunde ha innehållit sekretessbelagda uppgifter. Om utlämnandet av dem skall föreskrivas i lag.

I samband med revideringen av offentlighetslagstiftningen 1999 togs i utskökningslagens 3 kap. in en 34 g § som gäller saken och enligt vars 1 mom. utmätningsmannen får utan hinder av bestämmelserna i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet (621/1999) lämna ut bl.a. uppgifter till åklagarmyndigheterna för prövning av förvandlingsstraff för böter. I samband med revideringen av utskökningslagen togs 2003 en motsvarande reglering in i 3 kap. 70 § 1 mom. 3 punkten i utskökningslagen. Enligt denna punkt får en utskökningsmyndighet i enskilda fall på begäran ur en handling som finns hos utskökningsmyndigheten lämna ut svarandens identifieringsuppgifter och kontaktinformation samt uppgifter om svarandens ekonomiska ställning och verksamhet till en åklagarmyndighet för prövning av förvandlingsstraff för böter.

År 2002 trädde en ny lag om verkställighet av böter (672/2002) i kraft. Även om man i beredningen av den (RP 218/2001 rd) först och främst strävade efter att göra lagstiftningen klarare och modernare, var ett mål att effektivisera indrivningen av böter så att förvandlingsstraffet kunde användas mindre. Till Rättsregistercentralen gavs rätt att under förutsättningar som bestäms närmare i stats-

rådets förordning om verkställighet av böter (789/2002) att avstå från verkställigheten av böter eller den obetalda delen. Domstolarna fick rätt att skjuta upp behandlingen av förvandlingen av böter för utredningen av betalningssituationen. För att effektivisera indrivningen av böter genom utsökning ändrades lagen om den ordning i vilken borgenärer skall få betalning (1578/1992) så att böter och vite ströks från listan för efterställda fordringar. Sådana hade de blivit då lagen stiftades. I samband med detta övervägdes inte frågor som gäller yrkandet på förvandlingsstraff och förutsättningarna för bestämmandet av förvandlingsstraff.

1.3. Förslagen av utredningsmän och respons av dem

Förslaget av utredningsmännen som justitieministeriet hade tillsatt (justitieministeriets utlåtanden och utredningar 2003:11) överlämnades till justitieministeriet den 15 maj 2003. Utredningsmännens huvudförslag var att obetalda böter inte förvandlas till fängelse i sådana fall där den bötfälldes i utskökningslagen har konstaterats vara medellös och den allmänna fördelen inte speciellt förutsätter en förvandling. Böter som har dömts för straff som har begåtts när gärningsmannen är under 18 år skall inte heller förvandlas till fängelse. I de fall där den bötfälldes är medellös skall man avstå från verkställigheten redan innan gärningsmannen stäms inför rätten och före domstolsbehandling. Beslutet att avstå från åtgärder i fall där gärningsmannen är medellös fattas av utmätningsmannen som bäst vet den bötfälldes förutsättningar för betalandet av böter.

För att minska antalet bötesfångar föreslog utredningsmännen ytterligare att förvandlingsförhållandet bör ändras så att tre dagsböter motsvarar en fängelsedag. Förvandlingsförhållandet av vitet bör ändras så att ett belopp på 30 euro motsvarar en fängelsedag. Minimitiden för förvandlingsstraffet föreslogs vara 10 dagar och maximitiden 60 dagar. Maximitiden för förvandling av flera förvandlingsstraff föreslogs vara 90 dagar. Maximitiden för förvandlingsstraffet av vitet föreslogs vara 20 dagar.

För att minska antalet bötesfångar i fängel-

serna och att ordna förvandlingsstraffet ändamålsenligt föreslogs ytterligare att de som har rusproblem och har dömts till förvandlingsstraffet skall avtjäna huvuddelen av sitt straff inom missbrukarvården.

Utredningsmännen motiverade sina förslag ur rättvisans synpunkter. Enligt utredningsmännen är rättvisan på grundval av grundlagens 1 § en viktig bakomliggande värdering. I det straffrättsliga systemet förutsätter rättvisan bl.a. att relativitetsprincipen, jämlikhetsprincipen och skälighet iaktas samt att synpunkter som hänför sig till rättsskyddet beaktas. Böter är ett förmögenhetsstraff och böter som inte betalas på grund av medellöshet får inte leda till ett strängare straff än förmögenhetsstraffet.

I motivering till förslagen konstateras det ytterligare att största delen av bötesfångar har allvarliga rusproblem, saknar bostad och är medellösa. Att förvandla böter till fängelse har ingen allmän- eller specialpreventiv verkan på sådana bötfällda.

Utlåtanden om utredningsmännens förslag kom från 40 instanser. Av remissinstanserna var det ministerierna och forskningsinstitutionerna som ställde sig mest positiva till utredningsmännens förslag. Också i utlåtanden som kom från fängelserna ställde man sig positiv till förslagen med några undantag. Andra remissinstansers ståndpunkter både till huvudförslaget och de kompletterande förslagen samt motiveringar till ståndpunkterna varierade. Allmänt taget var det remissinstanser som representerade åklagare, domstolar och utsökning som ställde sig mest negativa till förslagen.

2. Nuläge

2.1. Lagstiftning

Om verkställighet av böter och förfarande för bestämmande av förvandlingsstraffet för böter föreskrivs i lagen och förordningen om verkställighet av böter, speciellt i 2 och 3 kap. i dem. I 2 a kap. 5–7 § i strafflagen (39/1889) bestäms om förvandlingsförhållanden, förvandlingsstraffets längd, eftergift i fråga om förvandlingsstraff för böter eller delar av böter samt eftergift i fråga om

förvandlingsstraff för vite. Lagen om verkställighet av straff tillämpas vid avtjänandet av förvandlingsstraff för böter. Med lagstiftningen om verkställighet av böter strävas det till att slippa anlita förfarandet med förvandlingsstraffet och verkställigheten av det.

2.1.1. *Indrivning före förfarandet för bestämmande av förvandlingsstraff inleds*

Myndigheten som har bestämt böterna och tjänstemannen som framställer straffyrkandet ger den bötfällde ett tillfälle att betala böterna. Den bötfällde har rätt att betala böterna redan innan avgörandet om påföljden är verkställbart. Efter att den bötfällde har haft en möjlighet att betala böterna och att böterna kan verkställas är det Rättsregistercentralen som sörjer för indrivningen av böter och när den har fört böterna till utsökning utmätningsmannen vanligen pliktig att uppmana den bötfällde att betala böter inom en kort frist. Uppmaningen behöver ändå inte sändas, om det kan anses uppenbart onödigt med anledning av tidigare verkställighet eller av någon annan orsak eller om verkställigheten kan äventyras.

Vid verkställigheten av böter är också en delbetalning tillåten. Vid fördelningen av medel som har indrivits genom utsökning hör böterna enligt 2 § i lagen om den ordning i vilken borgenärer skall få betalning till borgenärernas lika rätt till betalning. Böterna hör alltså varken till fordringar med förmånsrätt eller till efterställda fordringar. Medel som i utsökningen har inlutit till betalningen av böter skall i första hand användas till betalning av sådana böter som kan förvandlas till fängelse. Vid styrningen skall betalningen också i första hand riktas till böter som har bestämts tidigare.

Om den bötfällde t.ex. på grund av sjukdom eller arbetslöshet inte kan betala böterna genast i sin helhet, kan Rättsregistercentralen eller utmätningsmannen bevilja längre betalningstid beroende på i vilken fas indrivningen är. Om betalningstiden överskrider ett år skall dessutom en betalningsplan göras upp. Rättsregistercentralen efterlyser den bötfällde om böter inte kan indrivnas genom utsökning

och om den bötfälldes vistelseort är okänd eller om han eller hon kan antas att dra sig undan indrivningsåtgärderna.

Rättsregistercentralen får avstå från verkställigheten, om böterna eller den obetalda delen av böterna är mindre än 10 euro. Enligt 8 kap. 11 § i strafflagen förfaller verkställigheten av bötesstraffet när fem år förflutit räknat från den dag då den lagakraftvunna domen gavs. Om förvandlingsstraff har bestämts, har den bötfälldes rätt att även efter utgången av preskriptionstiden betala böterna såsom därom särskilt bestäms.

Alla böter som helt eller delvis har lämnats obetalda och som indrivs i den ordning som anges i lagen och förordningen om verkställighet av straff kan inte förvandlas till fängelse. Enligt 9 kap. 10 § i strafflagen får förvandlingsstraff inte bestämmas i stället för samfundsböter. Förvandling av ordningsbetsförfarande (66/1983) och böter för en ordningsförseelse i 16 § 2 mom. i ordningslagen (612/2003). Andra förbud mot förvandling till fängelse ingår i 45 § 1 mom. (disciplinbot) i militära disciplinlagen (331/1983), 3 § (böter) i lagen om samarbete mellan Finland och de övriga nordiska länderna vid verkställighet av domar i brottmål (326/1963) och 2 a kap. 6 § 3 mom. (höjning av bötesbeloppet) i strafflagen. Enligt 26 § i lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt (619/1996) får förvandlingsstraff för vite som har dömts ut med stöd av den ovan nämnda lagen inte bestämmas, om inte särskilt vägande skäl kräver det.

2.1.2. *Förfarande för bestämmande av förvandlingsstraff*

När polisen träffar den efterlysta personen stämmer polisen denne till en rättegång för bestämmande av förvandlingsstraff. Annars skall den bötfälldes stämmas in till en rättegång för bestämmande av förvandlingsstraff, om verkställbara böter som kan förvandlas till fängelse inte kan drivas in av honom eller henne till fullt belopp och skäl att fortsätta indrivningen av böterna i fråga inte yppar sig. Stämning får inte verkställas om den be-

talningsskyldige fullgör sin värnplikt, deltar i reservens repetitionsövningar eller fullgör vapenfri tjänst eller civiltjänst eller om han eller hon har beviljats skuldsanering enligt lagen om skuldsanering för privatpersoner (57/1993). En tjänsteman som nämns i 1 § (t.ex. stämmingsmän och biträdande utmättningsmän) eller 6 § (t.ex. polisman eller tjänsteman vid fängelse) i lagen om stämmingsmän (505/1986) skall genom stämning kalla in den betalningsskyldige till en rättegång för bestämmande av förvandlingsstraff.

Den betalningsskyldige skall när han eller hon stäms in till en rättegång för bestämmande av förvandlingsstraff upplysas om möjligheten att betala de böter för vilka han eller hon stäms in. Den betalningsskyldige skall samtidigt med giroblankett eller på något annat motsvarande sätt lämnas de uppgifter som behövs för betalning av böterna. I samband med stämningen skall dagen för betalningen av ärendet sättas ut så att den betalningsskyldige före rättegången har minst en månad på sig att betala de böter som kan förvandlas till fängelse.

Tjänstemannen som stämde den betalningsskyldige in till en rättegång för bestämmande av förvandlingsstraff skall meddela om stämningen för allmänna åklagaren och Rättsregistercentralen. Efter att ha stämt den betalningsskyldige in till en rättegång lämnar utmättningsmannen ur sin datasystem ut uppgifter till allmänna åklagaren om böter och betalningssituationen för bestämmande av förvandlingsstraff. Om stämningen har gjorts av någon annan tjänsteman som har rätt till stämning, lämnar Rättsregistercentralen ut uppgifterna för åklagaren. Enligt 3 kap. 70 § 1 mom. 3 punkten får en utskökningsmyndighet i enskilda fall på begäran ur en handling som finns hos utskökningsmyndigheten lämna ut svarandens identifieringsuppgifter och kontaktinformation samt uppgifter om svarandens ekonomiska ställning och verksamhet till en åklagarmyndighet för prövning av förvandlingsstraff för böter. Åklagaren gör ärendet om bestämmande av förvandlingsstraff anhängigt vid tingsrätten genom att till tingsrätten sända yrkandet på förvandlingsstraff samt uppgifterna om böterna och betalningssituationen som fått av utmättningsmannen eller Rättsregister-

centralen.

Allmänna åklagaren får enligt 28 § i lagen om verkställighet av böter avstå från att yrka att förvandlingsstraff skall bestämmas i stället för obetalda böter, om

1) det brott som föranlett böterna, med hänsyn till brottets menlighet, skall anses vara ringa bedömt som en helhet och för brottet inte har föreskrivits strängare straff än böter,

2) det brott som föranlett böterna har begåtts innan gärningsmannen hade fyllt 18 år och för brottet inte har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader, eller

3) förvandlingsstraffet skall anses oskäligt eller oändamålsenligt med hänsyn till den betalningsskyldiges personliga omständigheter, de övriga följder som brottet medfört för honom eller henne, social- och hälsovårdsåtgärder eller andra omständigheter, och ett viktigt allmänt intresse inte kräver något annat.

Åklagaren kan ytterligare på de grunder som nämns i 2 a kap. 7 § i strafflagen (domstolens rätt att avstå från att bestämma ett förvandlingsstraff som skall dömas ut i stället för ett obetalt vite) och 26 § i lagen om verkställighet av beslut beträffande vårdnad om barn och umgängesrätt avstå från att yrka bestämmande av förvandlingsstraff för ett obetalt vite, om en viktig allmän fördel inte kräver annat.

Den bötfällda stäms in till en rättegång för bestämmande av förvandlingsstraffet vid äventyr att saken kan avgöras trots hans eller hennes utevaro. Den betalningsskyldige kan innan saken behandlas lämna in sitt skriftliga bemötande med eventuella utredningar till domstolens kansli. Yrkande på förvandlingsstraff framställs av allmänna åklagaren. Ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff behandlas i den ordning som gäller för rättegång i brottmål, dvs. enligt lagen om rättegång i brottmål (689/1997), om inte något annat föreskrivs i lagen om verkställighet av böter. Domstolen kan skjuta upp behandlingen av ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för att ge den bötfällda tillfälle att betala de böter som enligt yrkandet skall förvandlas till fängelse. Behandlingen av ärendet kan skjutas upp

också för att betalningssituationen skall kunna utredas.

2.1.3. *Eftergift i förvandling och förvandlingsstraffets längd*

Utgångspunkten är att i stället för obetalda böter skall i första hand bestämmas fängelse som förvandlingsstraff. Ett obetalt vite som inte har indrivits skall också förvandlas till fängelse. Enligt 2 a kap. 6 § i strafflagen kan domstolen ändå avstå från att bestämma ett förvandlingsstraff, om

1) det brott som har föranlett böterna, med hänsyn till brottets menlighet, skall anses vara ringa bedömt som en helhet,

2) det brott som har föranlett böterna har begåtts innan gärningsmannen hade fyllt 18 år, eller

3) förvandlingsstraffet skall anses oskäligt eller oändamålsenligt med hänsyn till den bötfälldes personliga förhållanden, de övriga följder som brottet har medfört för honom, social- och hälsovårdsväsendets åtgärder eller andra omständigheter.

Domstolen kan också avstå från att bestämma ett förvandlingsstraff som skall dömas ut i stället för ett obetalt vite, om

1) huvudförpliktelsen helt eller delvis har uppfyllts, eller

2) förvandlingsstraffet skall anses oskäligt eller oändamålsenligt med hänsyn till den förpliktigades personliga förhållanden, de övriga följder som han har åsamkats genom att huvudförpliktelsen inte har uppfyllts eller andra omständigheter.

Förvandlingsstraff för böter bestäms så att två obetalda dagsböter motsvarar en dags fängelse. Om ett ojämnt antal dagsböter skall förvandlas, förvandlas en dagsbot inte. Om endast en del av en dagsbot har betalats, anses dagsboten vara obetald. Då förvandlingsstraff bestäms för ett i visst belopp utdömt vite, motsvarar varje fullt belopp av 20 euro en dags fängelse. För böter som skall förvandlas samtidigt bestäms endast ett förvandlingsstraff och då jämsställs vite med böter.

Förvandlingsstraffets längd är minst fyra dagar och högst 90 dagar. Domstolen kan på de grunder som den bestämmer om eftergift i förvandlingsstraffet bestämma att förvand-

lingsstraffet skall vara kortare, dock minst fyra dagar.

2.1.4. Betalning efter att förvandlingsstraffet har bestämts och verkställighet av förvandlingsstraffet

Förvandlingsstraffet förfaller om den som dömts till förvandlingsstraff innan han eller hon börjar avtjäna straffet betalar hela det obetalda beloppet av de böter som förvandlats till fängelse. Om flera förvandlingsstraff skall verkställas, har den dömda rätt att betala sina böter till fullt belopp också i fråga om ett av förvandlingsstraffen, varvid detta förvandlingsstraff förfaller. Rättsregistercentralen sänder till den dömda en betalningsuppskottning ännu efter att förvandlingsstraffet har dömts, även om lagen inte förpliktar till det.

Enligt 2 kap. 1 d § i lagen om verkställighet av straff har den som kommer till en straffanstalt för verkställighet av förvandlingsstraffet, rätt att betala hela det obetalda beloppet av de förvandlade böterna ännu under fem sådana vardagar efter ankomstdagen som i allmänhet är arbetsdagar vid statens ämbetsverk. Om flera förvandlingsstraff skall verkställas, har den dömda rätt att betala sina böter också i fråga om ett enda förvandlingsstraff. Delprestationer är alltså inte längre möjliga efter att förvandlingsstraffet har bestämts.

När ett avgörande som gäller bestämmande av förvandlingsstraff har vunnit laga kraft eller kan verkställas som en lagakraftvunnen dom, skall Rättsregistercentralen ansöka om verkställighet av förvandlingsstraffet hos utmätningsmannen. Om den till förvandlingsstraffet dömdes vistelseort är okänd eller om han eller hon kan antas dra sig undan verkställighet, kan efterlysning utnyttjas.

Utmätningssmannen skall före verkställigheten av förvandlingsstraffet fråga den dömda om han fullgör sin värnplikt, deltar i reservens repetitionsövningar eller fullgör vapenfri tjänst eller civiltjänst, om han eller hon har beviljats skuldsanering enligt lagen om skuldsanering för privatpersoner, om han eller hon genomgår vård eller är intagen i en sådan anstalt som avses i 2 kap. 1 e § i lagen

om verkställighet av straff eller under de senaste tre månaderna har varit i en sådan anstalt. Ett absolut förbud mot verkställighet av förvandlingsstraff under tjänstgöring i militären föreskrivs i 43 § i värnpliktslagen (452/1950), under skuldsanering i 18 § 3 mom. i lagen om skuldsanering för privatpersoner, och under en pågående vistelse i en anstalt i 2 kap. 1 e § 1 och 3 mom. i lagen om verkställighet av straff. I ovan nämnda fall skall utmätningsmannen bevilja uppskov med verkställighet på tjänstens vägnar.

Utmätningssmannen skall på begäran av den som har dömts till förvandlingsstraff uppskjuta inledandet av verkställigheten av förvandlingsstraff om den som har dömts till förvandlingsstraff under de tre senaste månaderna har varit intagen på en anstalt som avses i 2 kap. 1 e § i lagen om verkställighet av straff, dvs. om den som har dömts till förvandlingsstraff med stöd av bestämmelserna om vården av dem som missbrukar berusningsmedel har varit intagen för vård i vårdanstalt eller annan motsvarande vårdinrättning eller enligt bestämmelserna i barnskyddslagstiftningen har varit intagen på en barnskyddsanstalt. Rätten att på begäran på grund av intagning i ovan nämnd anstalt få uppskov är dock inte helt utan undantag. För att den till förvandlingsstraff dömdes rätt att få uppskov på grund av den ovan nämnda anstaltsvården eller intagningen på en anstalt har praktisk betydelse, skall utmätningsmannen meddela den dömda om sådan möjlighet.

Enligt bestämmelserna i lagen om verkställighet av straff kan uppskov med verkställighet av förvandlingsstraff beviljas också i andra fall som anges i 2 kap. än i dem som nämns i 1 e §. Uppskov kan beviljas en havande kvinna (2 kap. 1 b § 4 mom.), om en omedelbar verkställighet skulle leda till exceptionella och avsevärda förluster eller svårigheter (2 kap. 1 c §) eller för betalning av böterna för den som avtjänar ett annat straff (2 kap. 1 d § 5 mom.).

Vid verkställighet av förvandlingsstraffet för böter tillämpas bestämmelser om verkställighet av fängelsestraff med undantag av vissa bestämmelser som anges i lagen.

Principerna för intagning av bötesfångar till fängelset är desamma som för straffångar. Bestämmande faktorer är den dömdes bo-

ningsort och straffets längd.

I 2 kap. 1 a § 1 mom. i lagen om verkställighet av straff sägs att om den dömda skall i straffanstalt samtidigt avtjäna flera fängelsestraff på viss tid som inte skall sammanläggas med varandra eller läggas till grund för ett gemensamt fängelsestraff samt jämte dem eller särskilt för sig förvandlingsstraff för böter, skall direktören för straffanstalten sammanräkna straffen till fullo. Ett sammanräknat förvandlingsstraff för böter får inte vara längre än etthundratjugo dagar. Då fängelsestraff och förvandlingsstraff för böter har sammanräknats skall den dömda anses först avtjäna förvandlingsstraffet. Ett förvandlingsstraff som verkställs under ett fängelsestraff avbryter avtjänandet av fängelsestraffet.

I 2 kap. 3 d § i lagen om verkställighet av straff föreskrivs att en fånge som skall anses vara pålitlig och som har rusmedelsproblem eller som kan antas ha speciella svårigheter att klara sig i frihet kan för en bestämd tid placeras vid en enhet utanför straffanstalten, där han deltar i missbrukarvård eller annan målinriktad verksamhet som underlättar hans anpassning i samhället.

Den som har dömts till förvandlingsstraff kan inte frigges villkorligt och förvandlingsstraffet för böter beaktas inte då frågan om villkorlig frigivning övervägs. I 8 kap. 9 § 3 mom. i strafflagen föreskrivs att ett förvandlingsstraff för böter förfaller om verkställigheten inte har börjat inom tre år från den dag en lagakraftvunnen dom gavs.

2.2. Bestämmande och verkställande av ett förvandlingsstraff för böter i praktiken

År 2003 dömdes sammanlagt 267 674 böter som kunde förvandlas till fängelse. Cirka 60 procent av böterna betalades utan betalningsuppsmaning eller senast efter två veckor från det att en betalningsuppsmaning från Rättsregistercentralen hade erhållits. I regel betalas över 90 procent av alla böter innan åklagaren för saken till tingsrätten för bestämmande av förvandlingsstraff. Den böt-fällde har även efter domstolens beslut om förvandling rätt att betala sina böter. Cirka en

och en halv procent av dömda böter avtjänas slutligen som fängelse.

Enligt tidsanvändningen var helhetskostnaderna för behandlingen av brottmål år 2004 cirka 40 miljoner euro. Av denna summa uppskattas kostnaderna för förvandlingsstraffet för böter vara cirka 600 000 euro. Fångvårdens rörliga kostnader som orsakades av bötesfångar var 1,4 miljoner euro år 2003. Utsökningsväsendets kostnader för förvandlingsstraffet var cirka 1,1 miljoner euro och Rättsregistercentralens cirka 90 000.

Kostnader som orsakas av förvandlingsstraff för böter för åklagarna och polisen har inte utretts. Det är sannolikt att förvandlingsstraff inte orsakar betydande kostnader för polisen eftersom polisen inte separat försöker få tag i de efterlysta personer som låter bli att betala sina böter. Arbetsmängden som ett separat yrkande på förvandling orsakar för åklagaren är liten, men i flera fall har förvandlingsförfarandet betydelse för hur åklagarna använder arbetstiden.

2.2.1. Antalet bötesfångar

Antalet bötesfångar har varierat avsevärt under de senaste årtiondena. Faktorer som påverkar antalet är olika legislativa lösningar, speciellt i fråga om alkohol- och kriminalpolitik, samt de allmänna ekonomiska konjunkturen i samhället.

År 1960 kom det närmare 10 000 bötesfångar till fängelserna. Genom 1960-talets lagstiftningsreformer sjönk antalet bötesfångar avsevärt. I slutet av år 1969 fanns det 20 bötesfångar i fängelserna. Under de följande årtiondena började antalet bötesfångar öka och på 1980-talet tog fängelserna årligen emot 1 200–1 800 bötesfångar. De senaste årtiondenas höjdpunkt nåddes i huvudsak som en följd för den ekonomiska lågkonjunkturen år 1993, då nästan 3 000 bötesfångar kom till fängelserna för att avtjäna sitt straff.

Antalet bötesfångar minskade i slutet av 1990-talet till mindre än hälften av det ovan nämnda antalet, men har börjat öka på nytt under de senaste åren. År 2003 kom 2 223 personer till fängelserna för att avtjäna förvandlingsstraff.

År 1998 var det dagligen i medeltal 102 bötesfångar, men år 2003 var siffran redan 198. I mars 2004 hade det dagliga antalet stigit redan till 207. År 2004 kom sammanlagt 867 bötesfångar till fängelserna. Problemen som hänförde sig till införandet av det nya riksomfattande datasystemet hösten 2004 minskade antalet förvandlingsstraff som skulle verkställas och därför kan antalen från år 2004 inte jämföras med tidigare år. Utvecklingen av antalet bötesfångar framgår av tabell 1.

Tabell 1. Bötesfångar som har kommit till straffanstalten, det genomsnittliga antalet bötesfångar per dag samt det procentuella antalet bötesfångar av alla fångar under åren 1990–2004

År	Inkommen från friheten	I medeltal per dag	Det procentuella antalet bötesfångar
1990	1 556	95	2,8
1991	2 016	137	4,0
1992	2 557	189	5,4
1993	2 944	245	7,2
1994	2 661	221	6,7
1995	2 273	173	5,3
1996	1 703	132	4,1
1997	1 671	119	4,0
1998	1 318	96	3,4
1999	1 391	102	3,7
2000	1 581	121	4,2
2001	1 698	149	4,8
2002	2 156	190	5,5
2003	2 223	198	5,5
2004	867	81	2,3

Dessa antal gäller endast fångar som avtjänar förvandlingsstraff för böter. År 2003 var antalet rannsaknings- och straffångar som också avtjänade förvandlingsstraff för böter 1 261. När problemen med utsökningens datasystem hade avhjälpats, kunde man förutse ett exceptionellt stort antal bötesfångar även om man strävar efter att jämna ut verkställandet av förvandlingsstraff. Problemen med datasystemet syns ännu i siffrorna för år 2005. Den 1 april 2005 var antalet bötesfångar 140.

2.2.2. Bakgrundsinformation om bötesfångar

De vanligaste brotten bland bötesfångar är stöldbrott, närmast snatterier. En fjärdedel av bötesfångarna har narkotikabrott som huvud- eller sidobrott. Bötesfångar har ofta viten som har dömts ut i rätten för olaga utevaro samt böter för trafikbrott. Böterna är i medeltal 1 260 euro inklusive dagsböterna. Böterna förblev under 400 euro hos 12 procent av bötesfångar.

En ansevärd del av förvandlingsstraffen för böter är korta. År 2003 var straffets längd hos dem som avtjänade sitt förvandlingsstraff för böter till slut i ca en tredjedel av fallen högst 10 dagar och i ca 60 procent av fallen högst 30 dagar. Å andra sidan var ca 20 procent av straffen över 60 dagar, vilket gör att den förvandlingsstraffen i genomsnitt är relativt långa. Enligt utredningsmännen har den genomsnittliga längden på förvandlingsstraff nästan fördubblats från år 1988 till år 2003, när man använder genomsnittsmaterial som motsvarar varandra som jämförelsepunkt. Enligt dem var den genomsnittliga längden på förvandlingsstraffet 40 dagar år 1988 och 73 dagar år 2003. I genomsnittsmaterialet är förvandlingsstraffen längre och beloppen på de förvandlade böterna större än i hela årets material.

Cirka 90 procent av bötesfångarna är män. När det är fråga om bötesfångarnas ålder finns det ingen nämnvärd skillnad till andra fångar. Angående civilstånd finns det en avvikelse på så sätt att mycket få är gifta. Nio av tio bötesfångar har genomgått grundskolan. Yrkesutbildning efter grundskolan saknas ändå från varannan. Bötesfångars utbildningsbakgrund är betydligt sämre än den genomsnittliga utbildningsbakgrunden hos den manliga befolkningen i motsvarande ålder.

Arbetshistorien är liten eller saknas helt hos varannan bötesfånge. Cirka 90 procent av bötesfångarna har inte varit i arbete när verkställigheten av förvandlingsstraffet inleddes. Sysselsättningsituationen hos bötesfångarna har försämrats under de senaste tio åren. Deras utkomst bygger huvudsakligen på inkomstöverföringar, dvs. pension, arbetslöshetsersättning eller utkomststöd. Betecknande för bötesfångar är också oregerad

skuldsatthet. Av dem som avtjänade förvandlingsstraffet för böter hade var fjärde varit helt utan bostad innan förvandlingsstraffet inleddes.

Det har uppskattats att mera än två av tre bötesfångar är problemanvändare av berusande medel. Det uppskattas att cirka 60 procent av bötesfångar har en nedsatt eller svag arbets- och funktionsförmåga. Den psykiska och fysiska konditionen är hos var femte bötesfånge så dålig att det inte är möjligt att placera dem i arbete eller annan verksamhet på grund av detta.

Av bötesfångarnas svåra problem följer att den förväntade livslängden är låg och att fången hamnar i fängelse på nytt. Enligt en undersökning hade 45 procent av bötesfångarna dött efter 10–11 år efter bötesfängelset. Den genomsnittliga livslängden hos dem som har varit bötesfångar är 54 år. Det är också allmänt att de återvänder till fängelset. Av dem som hade befriats från bötesfängelset och som var i livet över ett år efter frigivningen hade 70 procent hamnat att avtjäna ett nytt bötesfängelse och 46 procent ett fängelsestraff. Det var typiskt att flera nya straff hopade sig till dessa personer.

2.2.3. *Verkställighet av förvandlingsstraffet för böter i fängelset*

Fångar som avtjänar ett förvandlingsstraff för böter placeras i fängelser enligt samma grunder som straffångar. Beaktansvärda faktorer är den dömdes boningsort och straffets längd. Då man överväger bötesfångens möjlighet att komma till en öppen anstalt bygger bedömningen på de sedvanliga förutsättningarna och faktorer som är sannolikheten att anpassa sig till förhållandena i en öppen anstalt, hälsotillståndet och att bötesfången förbinder sig att inte använda rusmedel. Kortheiten på bötesfångarnas straff utgör ofta ett hinder för placering i en öppen anstalt eftersom nu för tiden döms straff som är under 30 dagar normalt inte ut att avtjänas i en öppen anstalt.

Flera bötesfångar är i dålig fysisk och psykisk kondition, har rusproblem, är arbetslösa

och saknar bostad. Verkställigheten av förvandlingsstraffet inleds ofta utan att det görs upp en plan om strafftiden för dem som anländer till fängelset. I början av verkställigheten fäster fängelsemyndigheternas åtgärder vikt vid att förbättra bötesfångens hälsotillstånd. I samband med inkomstundersökningen som görs för fången bedöms om fången eventuellt använder rusmedel. Om fångens hälsotillstånd tillåter det, inleds missbrukarvård som har konstaterats möjlig och ändamålsenlig. Eftersom bötesfångarnas problem förutsätter en stark satsning på hälsovården, skall möjligheterna att ordna hälsovård- och missbrukarvårdsservice vara tillräckliga i fängelser som tar emot bötesfångar.

Bötesfångarna avviker inte väsentligt från andra som behöver missbrukarvårdsservice och som har flera problem. Vid sidan av specialvård för rusproblem behöver de psykosocialt stöd, orientering i vardagslivet samt lärande till självständigt boende. Fångvårdsväsendets möjligheter till att ordna missbrukarvårdsservice är begränsade. Från år 1999 har det enligt 2 kap. 3 d § 1 mom. i lagen om verkställighet av straff varit möjligt att placera en fånge som skall anses vara pålitlig och som har rusmedelsproblem för en bestämd tid vid en anstalt utanför straffanstalten, där han deltar i missbrukarvård. En sådan placering är en del av verkställigheten av fängelsestraffet. För övervakningen av fången under placeringen utanför fängelset svarar fängelset.

I huvudsak är bötesfångarna inte benägna att rymma och de äventyrar inte speciellt ordningen eller säkerheten vid anstalten. Således förutsätter de nästan inte alls en sådan säkerhetsnivå som i ett slutet fängelse. Eftersom det i praktiken är problematiskt att vid öppna anstalter placera fångar som avtjänar korta domar och som ofta är funktionsodugliga, avtjänas förvandlingsstraffen huvudsakligen i slutna fängelser. I Finland finns det för tillfället endast en fängelseavdelning som speciellt är avsedd för bötesfångar. Man har strävat efter att beakta bötesfångarnas behov i servicen och säkerhetsnivån. Denna avdelning finns i Jokela fängelse.

2.3. Internationell jämförelse

På grund av de stora skillnaderna i rättssystemen, har den internationella jämförelsen begränsats till Sverige, Norge och Danmark.

Sverige

De centrala bestämmelserna om indrivningen och verkställigheten av böter i Sverige finns i bötesverkställighetslagen (1979:189) och bötesverkställighetsförordningen (1979:197). Bestämmelser om myndigheten som sörjer för tvångsindrivning av böterna, dvs. kronofogdsmyndigheten, och dess verksamhet i fråga om indrivning av böter finns också i lagen om indrivning av statliga fordringar (1993:891).

I Sverige kan dags-, penning- och ordningsböter enligt lagstiftningen i huvudsak förvandlas till fängelse. Förvandlingsstraffet får inte bestämmas bl.a. då böterna har dömts ut för brott som enligt domen har begåtts under påverkan av en allvarlig psykisk störning. I speciallagar finns ytterligare bestämmelser enligt vilka böter som har dömts ut enligt dem inte kan förvandlas till fängelse.

Frivilliga betalningar av böterna inflyter till polisen. Om den bötfällda inte betalar böterna frivilligt, överförs indrivningen till kronofogdsmyndigheten. Saken behöver inte överföras till utskökningsmyndigheten om fordran understiger 100 kronor och om allmänna skäl inte kräver en tvångsindrivning. Kronofogdsmyndigheten har omfattande befogenheter i behandlingen av ett sådant utskökningsärende. Utskökningsmyndigheten kan bevilja uppskov t.ex. om uppskovet kan antas vara förenlig med den allmänna fördelen eller om det är motiverat på grund av den bötfälldes personliga förhållanden. Som villkor för uppskovet kan ställas erläggandet av betalningar i poster vid bestämda tidpunkter. Utan detta villkor kan betalningstid beviljas för över ett år endast av speciella orsaker.

Kronofogdsmyndigheten får avbryta indrivningen tills vidare om ytterligare indrivningsåtgärder framstår som utsiktslösa eller inte är försvarliga med hänsyn till kostnaderna och indrivning inte heller krävs från allmän synpunkt. Indrivningen kan också fort-

sättas efter avbrytandet om betalning kan fås utan större kostnader än vad som är skäligt.

Kronofogdsmyndigheten kan bestämma att indrivningen av böterna inte fortsätts om fortsättningen är till synnerligt men för den bötfällda eller någon som är beroende av honom för sin försörjning. Avståendet kommer ändå inte i fråga om allmänna synpunkter förutsätter att indrivningen fortgår. Åklagaren kan överklaga till domstolen om beslutet om att avstå från indrivningen. Avståendet från indrivningen av böterna prövas av länsstyrelsen som utskökningsmyndigheten meddelar om avståendet.

Om indrivning av böter har avbrutits utan att böterna har blivit fullt betalda och om det enligt kronofogdsmyndighetens bedömning finns anledning att anta att böterna skall förvandlas, skall kronofogdsmyndigheten skyndsamt sända en redogörelse till åklagaren. Redogörelsen skall innehålla upplysningar om den bötfällda och hans förmåga att betala böterna samt utdrag ur utsköknings- och indrivningsdatabasen. Redogörelsen görs på en färdig blankett.

Åklagaren skall skyndsamt ta ställning till frågan huruvida talan om böternas förvandling skall väckas. Om det behövs får åklagaren för detta ändamål besluta om ytterligare utredning och härvid anlita biträde av polismyndighet. I fråga om förfarandet vid utredningen skall gälla vad som är föreskrivet om förundersökning i brottmål. Den bötfällda får ändå inte hämtas till hörande och tvångsmedel får inte användas. Om åklagaren inte väcker talan om förvandling av böter återställer åklagaren handlingarna till kronofogdsmyndigheten.

Bestämmande av förvandlingsstraff förutsätter att den bötfällda av tredska har underlåtit att betala böterna eller om förvandling annars av särskilda skäl är påkallad från allmän synpunkt. Förvandlingsstraff bestäms minst fjorton dagar och högst tre månader. Den bötfällda kan ännu efter förvandlingen betala böterna som har förvandlats till fängelse. Förvandlingsstraffet bortfaller om beslutet inte har börjat verkställas inom tre år från det beslutet vann laga kraft.

Regleringen om bestämmande av förvandlingsstraff för böter och praxis i tillämpningen av det har lett till att det i Sverige finns

endast några bötesfångar årligen. Indrivningen av böterna lyckas väl, vilket betyder att den starka begränsningen av förvandlingen inte har ansetts ha en påverkan på indrivningen av böter. Av alla böter blir 90–95 procent indrivna.

Norge

I Norge finns bestämmelserna om indrivning av böter och bestämmande av förvandlingsstraff i strafflagens (straffeloven 10/1902) 28 § samt straffprocesslagens (straffeprocessloven 25/1981) 455 och 456 §.

I Norge finns inget dagsbotssystem. Vid bestämmande av böter skall vid sidan av de förhållanden där brottet begicks också speciellt beaktas den bötfälldes förmögenhet och vad han eller hon kan antas kunna betala på grundval av sina levnadsförhållanden. När böter döms bestäms också ett förvandlingsstraff som tillämpas om böterna inte betalas. Detsamma gäller strafforderförfarandet. Minimitiden för förvandlingsstraffet är en dag och maximitiden tre månader. Om böter döms ut för flera brott enligt strafflagens 63 § är maximitiden för förvandlingsstraffet fyra och en halv månader. Förvandlingsstraffet verkställs utan ett separat förvandlingsförfarande.

Inledande av verkställigheten av böter ankommer på polisen. För indrivningen av böter och andra penningspåföljder svarar egentligen ett separat statligt ämbetsverk (Statens Innkrevningssentral). Polisen och ämbetsverket i fråga kan tillåta en delbetalning. Innkrevningssentral kan också besluta om att använda innehållning av lön i indrivningen av böter. Om böter inte betalas, vänder ämbetsverket sig till utskökningsmyndigheten. Om böter inte heller kan indrivnas då, skall den bötfällda i andra hand avtjäna ett fängelsestraff. Beslutet om verkställigheten av förvandlingsstraffet hör till polisen. Den bötfällda kan begära uppskov med verkställighet av förvandlingsstraffet och han eller hon kan beändas från att avtjäna förvandlingsstraffet.

Jämfört med Finland har det i Norge varit relativt lite sådana som avtjänar förvandlingsstraff för böter. Det dagliga genomsnittliga antalet bötesfångar har varit 50. Indriv-

ningssystemet av böter anses vara så pass invecklat att förvandlingsstraffet används sällan. Detta har samband med det att regleringen om verkställighet av böter och förvandlingsstraff är knapp. Med avbrytningen av indrivningen räcker det ofta med den bötfälldes utredning om att han eller hon inte kan betala sina böter. Under de senaste åren har antalet dem som avtjänar ett förvandlingsstraff ändå stigit, vilket i samband med överbelastningen av straffanstalten har lett till att de dömda måste vänta på verkställigheten och rent av till att verkställigheten är preskriberad under väntetiden. Av de dömda böterna betalas årligen cirka 97 procent. År 2003 fanns det i medeltal 38 bötesfångar per dag.

Danmark

Den centrala lagstiftningen om verkställighet av böter finns i 50, 51 och 53–55 § i strafflagen (straffeloven 127/1930) samt i 90 och 91 § i lagen om verkställighet av straff (straffuldbyrdelsesloven 432/2000).

Böter som döms vid domstolen bestäms vanligen i dagsböter. Till antalet dagsböter fastställs minst en och högst 60 med hänsyn till brottets karaktär och de förhållanden där brottet begicks. Storleken på en dagsbot bestäms enligt den bötfälldes dagliga genomsnittsinkomst. Den lägsta dagsboten är två kronor. När böter döms som tilläggsstraff eller med stöd av speciallagar bestäms böter inte som dagsböter och de har inga minimi- eller maximibelopp.

Domstolen bestämmer om förvandlingsstraffets längd redan när den bestämmer böterna. När böterna har bestämts i dagsböter, motsvarar en dagsbot en fängelsedag. Minimitiden för förvandlingsstraffet är ändå två dagar. Om böter har bestämts annars än i dagsböter, är förvandlingsstraffets längd minst två och högst 60 dagar. Av särskilda skäl kan förvandlingsstraffet förlängas till nio månader. I lagen finns en gradering av böter som polisen har bestämt. Utgående från graderingen är förvandlingsstraffets längd enligt storleken på böterna minst två (böter under 500 kronor) och högst 10 dagar (böter 6 000–10 000 kronor). För andra böter som inte har bestämts av domstolen bestäms för-

vandlingsstraffet av underrätten på den bötfälldes hemvist eller vistelseort.

Böter betalas vanligen till polisen. Den bötfälde kan beviljas betalningstid. Även delbetalning är möjlig. Enligt justitieministeriets bestämmelser kan man avstå från indrivningen av böterna. Beslutet om detta hör till polisen, för de större böternas del dock till justitieministeriet. Obetalda böter överförs till utsökning om polisen inte bedömer att indrivningen inte är möjlig eller att indrivningen väsentligt försämrar den bötfälldes levnadsvillkor. Enligt justitieministeriets anvisningar skall förvandlingsstraffet för böter normalt inte verkställas, om den bötfälde är under 18 år. Enligt anvisningarna skall man även annars undvika verkställigheten av förvandlingsstraffet för böter så långt som möjligt.

I Danmark har antalet bötesfångar nästan halverats under de senaste tiderna. Det genomsnittliga antalet per dag var 94 år 1996 och 40 år 2003.

2.4. Bedömning av nuläget

2.4.1. Att använda fängelse som förvandlingsstraff

Att obetalda böter förvandlas till fängelse kan kritiseras utifrån de grunder som framfördes i avsnitt 1.1. Böter är en förmögenhetspåföljd. Att förvandla den till fängelse kan också betraktas strida mot den straffrättsliga relativitetsprincipen. Orsaken till att böter lämnas obetalda är oftare medellöshet än ovillighet att betala. Förfarandet för bestämmande och verkställande av förvandlingsstraffet är invecklat, det sysselsätter flera myndigheter och orsakar kostnader. Överbeläggningssituationen i fängelserna är för närvarande svår. Att böter förvandlas till fängelse kan anses vara problematiskt även ur rättsvisans synpunkt.

Effektiviteten av indrivningen av böter, trovärdigheten av bötesstraffet och den allmänna laglydnaden förutsätter ändå att underlåtelse av att betala böter sanktioneras med en tillräckligt sträng påföljd. Även om indrivningssystemet fungerar i den mån bra att som fängelse avtjänas endast några procent av de böter som kan förvandlas till fäng-

else, betalas en betydande del av de förvandlade böterna först efter domstolens förvandlingsbeslut, när fängelset redan hotar. Det finns också anledning att anta att hotet av förvandlingsstraffet är tillägnat att främja betalningen av böter redan innan de förvandlas till fängelse. I Finland får man en större del böter indrivna än i Sverige där förvandlingen till fängelse har begränsats enbart till tredskan med betalningen. De finska och svenska indrivningssystemen av böter avviker i den mån från varandra att det är svårt att jämföra hur dessa system fungerar.

Problematiskt med tanke på den allmänna laglydnaden kan man anse utredningsmännens förslag om att den bötfälldes medellöshet som har konstaterats i utsökningen leder till att förfarandet för bestämmande av förvandlingsstraff inte inleds. De bötfällda vars förmögenhetssituation kartläggs i utsökningen är i allmänhet medellösa. Ett regelbundet avstående från förvandlingen kunde i sådana situationer betyda att de som upprepade gånger gör sig skyldiga till bötesbrott kan utnyttja situationen. Detta kan uppskattas trots att en del av dem som döms till förvandlingsstraffet kan på basis av deras hälsotillstånd och andra problem anses sakna en sådan beräkningsförmåga och att några kan t.o.m. ha som mål att komma in till fängelset.

Att det i regel avstås från användning av förvandlingsstraff på grund av medellösheten hos dem som har dömts till böter kunde leda till en strängare rättspraxis så att i sådana situationer direkt används fängelse i stället för böter. Att ta medellösheten som konstaterades i utsökningen som avgörande faktor leder inte till en likställd behandling av dem som har dömts till böter. Om personen inte träffas i samband med utsökningen och hans eller hennes förmögenhetssituation inte kan tillräckligt redas ut, blir man tvungen att trygga sig till efterlysning för inledandet av förfarandet med bestämmandet av förvandlingsstraffet. Orsaken till att de som har dömts till böter inte kan påträffas är ändå inte ett flykt utan bostadslösheten eller annars instabila boendeförhållanden.

I utredningsmännens förslag leder medellösheten som konstaterats i utsökningen inte till ett avstående från förfarandet med bestämmandet av förvandlingsstraffet om den

allmänna fördelen kräver en förvandling. Att bedöma en sådan prövningssgrund som hänför sig till bruket av ovillkorligt fängelse lämpar sig dåligt för verkställighetsmyndigheter, vilket kom fram i yttrandena om förslaget. Att införa ett slags ändringssökningssystem eller en förhandling med allmänna åklagaren leder till att man förlorar de förmåner som strävar efter att förenkla och lätta systemet och som uppnås genom att förvandlingsförfarandet avslutas redan i utökningen. Utgående från uppgifterna som samlats om bötesverkställigheten kan man också dra den slutsatsen att eftergiften i att förvandla medellösa bötfällas böter leder till att några procent av de böter som nu betalas inte längre skulle betalas.

Domstolen kan redan nu enligt 2 a kap. 6 § 1 mom. 2 punkten i strafflagen avstå från att bestämma ett förvandlingsstraff, om det brott som har föranlett böterna har begåtts innan gärningsmannen hade fyllt 18 år. På samma sätt kan allmänna åklagaren enligt 28 § 1 mom. 2 punkten i lagen om verkställighet av böter avstå från att yrka att förvandlingsstraff skall bestämmas, om det brott som föranlett böterna har begåtts innan gärningsmannen hade fyllt 18 år och för brottet inte har föreskrivits strängare straff än böter eller fängelse i högst sex månader. I praktiken är det mycket sällsynt att böter som har dömts ut för brott som har begåtts innan gärningsmannen hade fyllt 18 år förvandlas till fängelse. Även om de som hör till den nämnda åldersgruppen ofta inte har egna medel för betalningen av böter, kan böterna betalas med hjälp av släktingar och andra närstående personer till den bötfällde, utan att böter behöver förvandlas till fängelse. Strävan att begränsa bruket av ovillkorligt fängelse hos under 18-åriga realiserar alltså i en stor utsträckning också när det gäller verkställigheten av böter.

Fängelsestraffet har inget effektivt och fungerande alternativ. T.ex. samhällstjänst kan inte betraktas som ett ändamålsenligt innehåll för förvandlingsstraffet. I samband med 1999 års bötesreform (RP 74/1998 rd) avvisades bruket av samhällstjänsten i stället för bötesfängelset på grunder som framfördes i avsnitt 1.2. Kring denna fråga finns det anledning att speciellt framhäva att största delen av bötesfångarna saknar en tillräcklig ar-

betesfarenhet och arbetsförmåga samt att arbete som hör till samhällstjänst inte kan anordnas i förvandlingsstraffen som huvudsakligen är mycket korta.

Utredningsmännens förslag om att de bötesfångarna som har rusproblem skall avtjäna största delen av sitt straff i missbrukarvårdsservice är problematiskt på grund av missbrukarvårdsservicens ringa resurser. Största delen av bötesfångarna kan antas vara i behov av långvarig anstaltsvård, och flera bötesfångarna saknar möjlighet att klara sig i öppen vård. Dagskostnaderna inom anstaltsvården i missbrukarvården är dessutom högre än de varierande kostnaderna för en fängelse-dag.

2.4.2. *Förutsättningar för avstående från yrkande på och bestämmande av förvandlingsstraff*

I 28 § i lagen om verkställighet av böter och i 2 a kap. 6 och 7 § i strafflagen föreskrivs om förutsättningar under vilka allmänna åklagaren får avstå från att yrka och domstolen får avstå från att bestämma ett förvandlingsstraff. Paragraferna ger både åklagaren och domstolen relativt omfattande befogenheter att avstå från åtgärder. Det har ovan konstaterats att personer som i utökningen konstaterats vara medellösa inte kan uteslutas från förfarandet med bestämmande av förvandlingsstraffet. På samma sätt behandlas grunden som gäller brott som begåtts av personer under 18 år. Som den centralaste av bestämmelser som gäller åklagaren och domstolen om att inte yrka på eller bestämma ett förvandlingsstraff kan betraktas den som föreskriver att förvandlingsstraffets oskälighet eller oändamålsenlighet med hänsyn till den dömdes personliga förhållanden skall beaktas. Denna grund hänför sig å sin sida till utredningen som sänds till åklagaren och delas ut i domstolarna. Frågorna i utredningen behandlas närmare i avsnitt 2.4.4.

Då man beaktar uppgifterna om brott som föranlett böterna som har förvandlats till fängelse samt de dömdas personliga förhållanden verkar det som om att åklagaren och domstolarna inte tillämpar behövligt grunderna för avståendet från yrkandet på och be-

stämmandet av förvandlingsstraffet. Speciellt när det är fråga om grunder som hänför sig till den bötfälldes personliga förhållanden beror det på att åklagaren och domstolen inte alls eller tillräckligt har uppgifter om den bötfälldes förhållanden, speciellt om hans eller hennes ekonomiska läge och orsaker som har lett till det. Detta gäller speciellt fall där den bötfälldes utan egen orsak t.ex. på grund av sjukdom eller arbetslöshet är oförmögen att betala sina böter. Av Högsta domstolens avgöranden (HD 1993:110, 1993:111, 1995:11 och 1998:135) framgår det att den nämnda grunden har betydelse då man överväger att förvandla obetalda böter till fängelse. I dessa fall kan man anse att det är oskäligt att obetalda böter förvandlas till fängelse.

Förfarandet med bestämmandet av förvandlingsstraffet är rutinemässigt till sin karaktär, varför det inte fästs tillräcklig uppmärksamhet vid omständigheter som förespråkar ett avstående från yrkande på eller bestämmande av förvandlingsstraffet även i fall där det finns anledning till det. Detta gäller speciellt grunden enligt vilken det är möjligt att avstå från åtgärder om det brott som har föranlett böterna, med hänsyn till brottets menlighet, skall anses vara ringa bedömt som en helhet (2 a kap. 6 § 1 mom. 1 punkten i strafflagen och 28 § 1 mom. 1 punkten i lagen om verkställighet av böter). För åklagaren är en tilläggsförutsättning att för brottet inte har bestämts ett strängare straff än böter. Detaljmotivering till de nämnda lagrummen finns i regeringens proposition om 1999 års bötesreform (RP 74/1998 rd).

Eftersom åklagaren och domstolen i förvandlingsförfarandet inte har andra uppgifter om brottet som föranlett böter än brottsbeckningen, gärningstiden och straffet, kan man närmast av det mindre antalet dagsböter dra slutsatsen att brottet är ringa. Å andra sidan finns det ingen anledning att tillämpa grunden att brottet är ringa i en situation där den misstänkte har begått flera brott på ett sätt som visar oaktsamhet på lagens förbud och order. Den allmänna laglydnaden förutsätter att lagen inte bestämmer som förvandlingsodugliga brott som har sanktionerats på ett visst sätt (det har bestämts endast ett bötesstraff) eller vissa brott (t.ex. snatterier) ef-

tersom en sådan lösning i lagstiftningen gör det möjligt att begå brott utan en faktisk påföljd.

2.4.3. *Förvandlingsförhållandet och förvandlingsstraffets längd*

Under de senaste åren har antalet bötesfångar ökat tydligt. Dessutom har förvandlingsstraffen blivit längre i medeltal. En viktig förklarande faktor är 1999 års bötesreform där det lägsta beloppet fördubblades från 20 till 40 mark. I samband med införandet av euron vid ingången av år 2002 sjönk det lägsta beloppet till sex euro. Över hälften av böter som bestäms i dagsböter bestäms som minimidagsböter. Den ansenliga höjningen av det lägsta beloppet i dagsböter har försvagat speciellt de minst bemedlades möjligheter att betala böter. För att antalet bötesfångar kan sänkas till samma nivå som det var före bötesreformen, finns det för undanröjandet att förvandlingsstraffet inte blir oskäligt strängt anledning att ändra förvandlingsförhållandet så att tre dagsböter motsvarar en dag i fängelse.

Bötesreformen påverkade inte förvandlingsförhållandet av viten. I stället lindrades förvandlingsförhållandet i samband med införandet av euron så att i stället för den tidigare 100 mark motsvarar varje fullt belopp på 20 euro i det utdömda vitet en dag i fängelse. Å andra sidan döms viten relativt höga ut eftersom de vanligen döms ut för utevaro utan hinder från rätten. De bötesfångar som avtjänar förvandlade viten är storleken på vitet i medeltal 470 euro vilket betyder 23 dagar i fängelse. På grund av storleken på viten kan man inte anta att ändringen av förvandlingsförhållandet försvagar effekten av vitet.

Längden på förvandlingsstraffet för böter är nu för tiden minst fyra och högst 90 dagar. Domstolen kan bestämma att förvandlingsstraffet är kortare än de lagfästa förvandlingsförhållandena förutsätter då förvandlingsstraffets längd dock skall vara minst fyra dagar. Den sammanräknade längden på flera förvandlingsstraff är i verkställigheten högst 120 dagar.

Inom ramen av de nämnda maximilängderna kan förvandlingsstraffet bli ganska

strängt. Frågan har en praktisk betydelse eftersom t.ex. år 2004 var cirka 20 procent av enbart dem som avtjänade förvandlingsstraffet i fängelset över 60 dagar. De längsta förvandlingsstraffen är nästan lika långa som ett typiskt ovillkorligt fängelsestraff eftersom en betydande del av dem döms ut som korta. År 2003 var cirka 40 procent av de dömda ovillkorliga fängelsestraffen under 90 dagar långa. Man skall också komma ihåg att det inte är möjligt att bli villkorligt frigiven från förvandlingsstraffet.

Med tanke på den straffrättsliga relativitetsprincipen är det motstridigt att förvandlingsstraffet måste avtjänas för brott för vilka det har betraktats att det räcker med ett bötesstraff som är avsevärt lindrigare än ett fängelsestraff. Genom att sänka förvandlingsstraffets maximilängd kan man framhäva skillnaden mellan ett förvandlingsstraff och ovillkorligt fängelse.

Sänkningen av förvandlingsstraffets maximilängd kan inte antas ha en effekt som försvagar betalningen av böterna eftersom maximilängderna håller sig ändå relativt höga enligt förslaget.

Utredningsmännen föreslog att maximilängden på vitet eller viten är 20 dagar. Det kan inte anses vara motiverat att bestämma ett separat och en så kort maximilängd på förvandlingsstraffen. Det är ingalunda sällsynt att det måste bestämmas flera viten för samma sak. Att bestämma en kort maximilängd kan försvaga förvandlingsstraffets betydelse som effekt.

Utredningsmännen föreslog att minimilängden för förvandlingsstraffet höjs från den nuvarande fyra till 10 dagar. Med det föreslagna förvandlingsförhållandet kommer detta att betyda att böter normalt inte förvandlas, om antalet dagsböter för ett bötesstraff eller flera bötesstraff som förvandlas samtidigt är högst 29. Denna gräns skall anses vara för hög eftersom enligt den allmänna straffpraxis döms bötesstraffen vanligen av straffskalans nedersta del. Frågan kunde inte längre vara om kriminalitet som anses vara liten. Ett sådant gemensamt bötesstraff på nästan 30 dagsböter kan dömas ut för flera brott, varför det inte kan vara motiverat ur den allmänna laglydnadens synvinkel att sätta gränsen så högt.

Korta förvandlingsstraff för böter orsakar mycket arbete för myndigheter som svarar för verkställigheten av fängelsestraffen. Å andra sidan är ett förvandlingsstraff på fyra dagar enligt fängelsemyndigheterna så långt att verkställigheten kan anses ändamålsenlig. När man dessutom tar i beaktande ändringen av förvandlingsförhållandet betyder bevarandet av förvandlingsstraffets minimilängd i fyra dagar att böter på under 12 dagsböter blir utanför förvandlingen. Det nämnda antalet dagsböter kan ännu betraktas som sådan att dagsböter som blir utanför det kan anses vara föranledda av liten kriminalitet.

Nu för tiden har lagen inga bestämmelser om hur man skall gå till väga, om antalet dagsböter understiger gränsen på åtta dagsböter som kommer från förvandlingsstraffets minimilängd och det nuvarande förvandlingsförhållandet. Enligt uppgifterna har detta lett till en varierande rättspraxis så att vid några domstolar bestäms inget förvandlingsstraff och vid några bestäms ett förvandlingsstraff på fyra dagar. I lagen skall det tydligt föreskrivas hur man går till väga i en sådan situation.

I några fall kan man anse att det finns en speciell anledning till att bestämma ett förvandlingsstraff även om antalet dagsböter understiger antalet 12 dagsböter som kommer från förvandlingsstraffets minimilängd och det föreslagna förvandlingsförhållandet. Ett synnerligt skäl kan finnas t.ex. då det är fråga om tredska när böter inte har betalats eller om den bötfälde gör sig upprepade gånger skyldig till sådana brott, där förvandling av de dömda böterna till fängelse måste övervägas.

2.4.4. *Indrivningssystemet av böter och förfarandet för bestämmande av förvandlingsstraffet*

I indrivningssystemet av böter ges den bötfälde flera möjligheter att betala sina böter innan de förvandlas till fängelse. Möjligheten ges av myndigheten som bestämmer böterna eller tjänstemannen som ger straffyrkandet, Rättsregistercentralen, utmätningsmannen och tjänstemannen som stämmer den bötfälde in till en rättegång där det bestäms om

förvandlingsförfarandet. Rättsregistercentralen och utmätningsmannen ger den bötfällda en speciell betalningsuppmaning. De kan också bevilja betalningstid för betalningen av böterna, av mycket vägande skäl t.o.m. för över ett år. Även en delbetalning av böter skall tas emot.

Rättsregistercentralen sänder ytterligare en betalningsuppmaning till den dömda ännu efter utdömandet även om lagen inte förpliktar till det. För att undvika förvandlingsstraffet har den som dömts till förvandlingsstraffet rätt att betala de förvandlade böterna helt ännu under de första dagarna under avtjänandet av förvandlingsstraffet. Beviljandet av skuldsanering för privatpersoner förhindrar stämmandet in till en rättegång om bestämmandet av förvandlingsstraffet eller verkställandet av ett redan bestämt förvandlingsstraff.

Även om man med indrivningssystemet av böter och förfarandet med bestämmande av förvandlingsstraff redan nu i en stor utsträckning säkerställer att dömda böter inflyter i pengar, är möjligheterna till att beakta den bötfälldes personliga förhållanden inte alltid de bästa möjliga. Ett speciellt problem med förfarandet med bestämmande av förvandlingsstraff att den bötfälldes ekonomiska läge och omständigheterna som påverkar det vanligen inte kommer till allmänna åklagarens och domstolens kännedom. Efter stämmandet lämnas åklagaren och även domstolen endast uppgifter om böterna och betalningssituationen. Eftersom det bara är under 10 procent av dem som har stämts in till en rättegång om bestämmandet av förvandlingsstraffet som kommer till domstolen, lämnar den bötfällda inte heller själv uppgifter om sin ekonomiska läge och andra personliga förhållanden.

Till utskökningsmyndigheternas förfogande står register- och andra uppgifter utifrån vilka det är möjligt att få relativt omfattande information om personens förmögenhetsläge. Viktiga informationskällor är bl.a. registret om beskattningsuppgifterna, Pensionsmyndighetens centralens och arbetskraftsmyndigheternas uppgifter om arbetsplatsen, Folkpensionsanstaltens uppgifter om sociala förmåner som betalas, fordonsregistrets och fastighetsregistrets uppgifter om personens för-

mögenhet samt uppgifter om bankkontot. Enligt 3 kap. 57 § i utskökningslagen (37/1895) skall utredningsmannen göra en utskökningsutredning, om borgenärens fordran inte blir betald till fullt belopp och gäldenärens ekonomiska situation inte annars har retts ut på tillförlitligt sätt. Enligt 3 kap. 60 § i utskökningslagen görs en utskökningsutredning så att ett protokoll upprättas över de svar på utmätningsmannens frågor som lämnas av den som är skyldig att lämna uppgifter, dvs. vanligen den som är gäldenär i utsköknings.

Uppgifter som fås i samband med utskökningsåtgärder lagras i utskökningsregistret som hör till utskökningsriksomfattande datasystem och om vilket det föreskrivs i 1 kap. 24–35 § i utskökningslagen. Var och en har rätt att ur utskökningsregistret få ett intyg som gäller en namngiven person i dennes egenskap av svarande i ett utskökningsärende. Av intyget framgår uppgifter under en viss tid om beloppet av sökandens fordran samt uppgifter om hinderintyget. Myndigheterna kan också få behövliga sekretessbelagda uppgifter ur utskökningsregistret för att sköta sina uppgifter. Enligt 3 kap. 70 § i utskökningslagen får en utskökningsmyndighet i enskilda fall på begäran ur en handling som finns hos utskökningsmyndigheten lämna ut sekretessbelagda uppgifter om svarandens ekonomiska ställning och verksamhet till en åklagarmyndighet för prövning av förvandlingsstraff för böter. T.ex. uppgifter som kan utsätta utskökningsgäldenären för fara för ett åtal får ändå inte utlämnas för detta syfte.

För att undvika oskäligen förvandlingsstraff är det behövligt att det fästs uppmärksamhet vid den betalningsskyldiges personliga förhållanden, speciellt hans eller hennes ekonomiska läge och orsaker som har lett till det. I praktiken kan fästandet av uppmärksamhet och utredningen av de personliga förhållandena ske bara på den betalningsskyldiges initiativ. Därför skall man sträva efter att de bötfällda som vanligen håller sig passiva kommer att bättre delta i förfarandet med bestämmandet av förvandlingsstraffet. Nu för tiden lämnar de sällan ett skriftligt bemötande in till tingsrätten eller infinner sig vid domstolen.

Det är inte ändamålsenligt att förplikta de stämda att infinna sig vid domstolssessionen.

På grund av det stora antalet förvandlingsstraffärenden förutsätter detta en ökning av antalet personer som deltar i behandlingen av dem utan säkerhet för motsvarande nytta. Det är också uppenbart att en stor del av de bötfällda inte infinner sig vid domstolen även om de är förpliktade till det. I så fall måste man trygga sig till onödiga uppskov och utdömandet till viten som sanktion för infinnandet vid domstolen. Således kommer antalet förvandlingsbara böter att stiga. Därutöver kommer man troligen att förvandla böter till fängelse även hos dem som har infunnit sig vid domstolen trots deras närvaro.

Stämmandet in till en rättegång skall utvecklas så att i samband med stämmandet framhävs det till den bötfälde betydelsen av ett skriftligt bemötande och infinnandet vid domstolen i de fall där förvandlingsstraffet kan anses oskäligt eller meningslöst med hänsyn till den betalningsskyldiges personliga förhållanden, andra påföljder som orsakas honom eller henne av brottet, åtgärderna av social- och hälsovården eller andra motsvarande omständigheter. På detta sätt får man på ett nyttigt sätt sådana stämnda hos vilka förvandlingsstraffet kan undvikas genom att delta i förfarandet för bestämmande av förvandlingsstraffet. När det uppstår anledning till sådant på den stämdes initiativ, skall allmänna åklagaren på eget initiativ eller domstolens begäran begära utmätningssmannen om en utredning om den stämdes ekonomiska läge. I sådana fall lämnar utmätningssmannen till åklagaren ut sådana uppgifter om den bötfälldes ekonomiska läge som enligt lagen får lämnas ut till åklagarmyndigheten.

Enligt 31 § 1 mom. i lagen om verkställighet av böter kan domstolen inte skjuta upp domstolsbehandlingen av ett ärende om bestämmande av förvandlingsstraffet t.ex. för utredningen av svarandens ekonomiska läge eller orsaker som har lett till det. Denna möjlighet till uppskov behövs om åklagaren på eget initiativ eller domstolens begäran kan av utmätningssmannen begära uppgifter eller uppgörandet av en speciell utredning. Det finns också anledning till att utsträcka denna möjlighet till uppskov för att reda ut de omständigheter om vilka det föreskrivs i 2 a kap. 6 § 1 mom. 3 punkten och 7 § 2 punkten i strafflagen.

2.4.5. *Uppskov av förvandlingsstraffet i vissa fall och verkställande av förvandlingsstraffet*

Enligt 3 kap. 37 § 1 mom. i lagen om verkställighet av böter skall utmätningssmannen fråga den som dömts till förvandlingsstraff om han fullgör sin värnplikt, deltar i reservens repetitionsövningar eller fullgör vapenfri tjänst eller civiltjänst, om han eller hon har beviljats skuldsanering enligt lagen om skuldsanering för privatpersoner, om han eller hon genomgår vård eller är intagen i en sådan anstalt som avses i 2 kap. 1 e § i lagen om verkställighet av straff eller under de senaste tre månaderna har varit i en sådan anstalt.

Enligt 2 mom. i samma paragraf skall den dömda upplysas om möjligheten att av utmätningssmannen på begäran få uppskov på grund av sådan i 1 mom. nämnd anstaltsvistelse som redan avslutats. Om den som påträffats på basis av en efterlysning uppger att han eller hon begär uppskov, skall polisman- nen utan dröjsmål ta kontakt med utmätningssmannen.

Riksdagens biträdande justitieombudsman har i sitt beslut av den 29 april 2003 (5/4/03) fäst uppmärksamhet vid att plikten som nämns i den ovan nämnda paragrafen om att fråga och upplysa även skall gälla polisen. Enligt den gällande lagstiftningen kan den dömdes möjlighet till att begära om uppskov variera enligt hurdant förpassningsförfarandet blir. Detta föranleds av att endast utmätningssmannen har en skyldighet att på eget initiativ fråga den dömda om en grund för uppskov. Biträdande justitieombudsmanen har framfört för justitieministeriet att det skall överläggas om man skall vidta åtgärder för ändring av lagstiftningen (997/2/03).

Enligt den gällande lagen har den som kommer till en straffanstalt för verkställighet av förvandlingsstraffet rätt att betala det obetalda beloppet av de förvandlade böterna ännu under fem sådana vardagar efter ankomstdagen som i allmänhet är arbetsdagar vid statens ämbetsverk. I denna bestämmelse föreslås inga ändringar i sak.

Ovan i avsnitt 2.4.3. har redan behandlats förslaget om att sänka maximilängden på fle-

ra förvandlingsstraff som verkställs samtidigt från etthundratjugo dagar till nittio dagar.

3. Målsättningar och de viktigaste förslagen

Propositionen syftar till att minska antalet förvandlingsstraff och att förkorta tiden för förvandlingsstraffet för böter.

Förvandlingsförhållandet för böter som bestäms i dagsböter enligt 2 a kap. 5 § i strafflagen föreslås bli ändrat så att en fängelsedag motsvarar tre obetalda dagsböter i stället för det nuvarande två. I viten skall en fängelsedag motsvara ett belopp på 30 euro i stället för det nuvarande 20 euro. Maximtiden för förvandlingsstraffet som döms av domstolen föreslås bli sänkt från den nuvarande 90 dagar till 60 dagar. Propositionen strävar efter att göra den nuvarande praxis klarare med ett förslag enligt vilket förvandlingsstraffet inte får dömas ut utan ett speciellt skäl, om antalet obetalda dagsböter är mindre än 12.

2 kap. 1 a § 1 mom. i lagen om verkställighet av straff föreslås bli ändrat så att den sammanräknade maximitiden för flera förvandlingsstraff sänks vid verkställigheten från etthundratjugo till nittio dagar.

Enligt propositionen skall det fogas en ny 30 a § till lagen om verkställighet av böter. Enligt paragrafen skall åklagaren, då det yppar skäl till det, på eget initiativ eller på begäran av domstolen av utmätningsmannen inhämta en utredning om den betalningsskyldiges ekonomiska ställning.

Domstolens möjligheter att skjuta upp behandlingen av ett ärende om bestämmande av förvandlingsstraffet förbättras i 31 § 1 mom. i lagen om verkställighet av böter så att behandlingen kan skjutas upp för utredningen av den betalningsskyldiges ekonomiska ställning och orsaker som har lett till den eller omständigheter som eventuellt leder till att förvandlingsstraffet skall anses oskäligt eller oändamålsenligt vilket nämns i 2 a kap. 6 § 1 mom. 3 punkten och 7 § 2 punkten i strafflagen.

Till 37 § 1 mom. i lagen om verkställighet av böter skall fogas en förtydligande bestämmelse om att även polismannen skall ha

en plikt att på eget initiativ fråga den som har dömts till förvandlingsstraffet för böter om i samma paragraf angivna skäl till uppskov finns. En sådan plikt skall polismannen ha i en situation där polismannen träffar personen som har efterlysts för verkställighet av förvandlingsstraffet.

4. Propositionens konsekvenser

Det uppskattas att det genomsnittliga antalet bötesfångar i dagen kan minskas cirka med 80 fångar per dag genom den föreslagna ändringen av bestämmelserna om förvandlingsstraffet. Då de varierande kostnaderna är cirka 7 000 euro per fånge om året, sänker detta Fångvårdsväsendets varierande kostnader cirka med 560 000 euro om året. Att antalet bötesfångar minskar sänker också hälsovårdskostnaderna vid Fångvårdsväsendet i en liten utsträckning. Att minska antalet bötesfångar lättar också den nuvarande beläggningssituationen i fängelserna. Ändringen antas inte öka kriminalitet, minska den frivilliga betalningen av böterna eller minska bruket av böter som straff.

Ikraftträdandet av lagen orsakar i någon mån extra arbete vid verkställigheten av böterna eftersom strafftiderna för fångar som avtjänar ett förvandlingsstraff måste omräknas. Ikraftträdandet orsakar troligen också högst under 30 dagar ett ökat antal ändringsökanden i tingsrätternas avgöranden. De föreslagna ändringarna kan ändå inte anses orsaka behov av extra personal för myndigheterna som deltar i bestämmandet och verkställigheten av förvandlingsstraffet för böter.

Utsökningsmyndigheternas arbete kommer att öka i någon mån på grund av att allmänna åklagaren kan med stöd av den föreslagna 30 a § i lagen om verkställighet av böter av utmätningsmannen inhämta en utredning om den betalningsskyldiges ekonomiska ställning. Det är sannolikt att sådana begäran ändå inte läggs fram mycket ofta. Om begäran läggs fram i var tionde sak om förvandlingsstraffet för böter, är antalet några hundra om året. Då de fördelas på hela landet förutsätter de inte en ökning av utsökningspersonalen.

5. Beredningen av propositionen

Propositionen har beretts vid justitieministeriet. Bakgrunden till propositionen är förslaget av utredningsmännen tillsatta av justitieministeriet och utlåtandena om det. I december 2004 anordnades om förslaget (Förslag till ändring av bestämmelserna om förvandlingsstraff för böter, JM, utlåtanden och utredningar 2004:25) ett diskussionsmöte i vilket deltog representanter för 11 myndigheter eller organisationer. Därutöver gavs två skriftliga utlåtanden. Utifrån responsen i utlåtandena har propositionen beretts vidare vid justitieministeriet. Efter diskussionsmötet har ett utlåtande om propositionen begärts av inrikesministeriet.

6. Samband med andra propositioner

Under riksdagens behandling är som bäst helhetsreformen av lagstiftningen om verkställigheten av fängelsestraff och häktning (RP 263/2004 rd). Utgångspunkten för reformen att fångarnas rättigheter och skyldigheter samt begränsningar av fångarnas grundläggande rättigheter skall anges exakt på lagnivå enligt grundlagens krav och förpliktelserna i konventionerna om de mänskliga rättigheterna.

Fängelselagens förslag som speciellt hänför

sig till regleringen av förvandlingsstraffet för böter finns i propositionsutkastets 2 och 3 kap. I fängelselagförslagets 2 kap. 8 § finns en bestämmelse om betalningen av böter i fängelset. Enligt paragrafutkastet förfaller ett förvandlingsstraff om den som dömts till förvandlingsstraff senast inom fem vardagar efter ankomsten till fängelset betalar hela det obetalda beloppet av de böter som förvandlats till fängelse. Om flera förvandlingsstraff skall verkställas, har den dömda rätt att betala de böter som hänför sig till ett av förvandlingsstraffen, varvid detta förvandlingsstraff förfaller. Bestämmelsen i förslaget till fängelselagen är förenlig med denna proposition.

Bestämmelserna om beräkningen av strafftiden finns i 3 kap. 5 § i fängelselagen. I paragrafen föreskrivs om sammanräkningen av förvandlingsstraffen så att den sammanlagda tiden för förvandlingsstraff får under en och samma straffperiod uppgå till högst 120 dagar. Denna bestämmelse bör ändras så att maximitiden för förvandlingsstraff vid sammanräkningen får vara högst 90 dagar.

Regeringens proposition med förslag till reformering av fängelse- och häktninglagen behandlas i riksdagen samtidigt med denna proposition med förslag till ändring av bestämmelserna om förvandlingsstraffet för böter. Sammanpassningen av lagarna som reformerna förutsätter måste göras i samband med riksdagsbehandlingarna.

DETALJMOTIVERING

1. Lagförslag

1.1. Strafflagen

5 §. *Förvandlingsstraffets längd.* Förvandlingsförhållanden som nämns i paragrafen föreslås bli ändrade så att i böter som har dömts ut i dagsböter motsvarar en fängelse-dag tre obetalda böter i stället för det nuvarande två. I viten motsvarar en fängesledag ett belopp på 30 euro i stället för det nuvarande 20 euro. Maximitiden för förvandlingsstraffet föreslås bli sänkt från 90 dagar till 60 dagar.

I paragrafens 3 mom. bestäms enligt förslaget hur man skall förfara om antalet dagsböter som förvandlas understiger gränsen som sätts av förvandlingsstraffets minimilängd (fyra dagar) och förvandlingsförhållandet (tre dagsböter motsvarar en fängesledag). Förvandlingsstraffet får inte bestämmas utan ett särskilt skäl, om antalet obetalda dagsböter är under 12. I sådana fall är det i allmänhet fråga om kriminalitet som skall betraktas liten.

Vissa skäl till bestämmandet av förvandlingsstraff enligt 3 mom. kan finnas t.ex. om underlåtenheten av att betala böterna orsakas enligt domstolens uppgifter av tredska och inte av betalningssvårigheter orsakade av den bötfälldes medellöshet. Den allmänna laglydnaden förutsätter också att de som upprepade gånger gör sig skyldiga till bötesstraff inte befrias från förvandlingsstraff. Hos dem överskrider ofta gränsen på 12 dagsböter. Om fallet inte är så, finns det vanligen ett speciellt skäl att bestämma förvandlingsstraff med stöd av paragrafens 3 mom. När det är fråga om att reda ut antalet svarandens tidigare bötesstraff kommer uppgifterna i hög grad från utredningen som allmänna åklagaren lägger fram.

Ikraftträdande. När lagen träder i kraft tillämpas i ärendet om bestämmande av förvandlingsstraff som är anhängigt vid domstolen den nya lagstiftningen enligt den lindrigare lagens princip som finns i 3 kap. 2 § i strafflagen. Således tillämpas den nya lagens förvandlingsförhållanden, maximitider, max-

imiantal samt specialregeln om 12 dagars minimiantal. I en situation där förvandlingsstraffet för böter har dömts ut i tingsrätten när den gamla lagen var gällande kunde den dömde genom ändringssökande få en lindring i förvandlingsförhållandet under tiden som bestäms i rättegångsbalkens 25 kap. Även ett förvandlingsstraff som har bestämts för en längre tid än 60 dagar kan förkortas.

1.2. Lagen om verkställighet av straff

1 a §. Paragrafens 1 mom. föreslås bli ändrat så att den sammanräknade maximitiden för förvandlingsstraff som verkställs samtidigt sänks från etthundratjugo dagar till nittio dagar. I paragrafen görs en liten språklig ändring.

1 d §. I det gällande 6 mom. hänvisas till 6 kap. 12 § 2 mom. i lagen om verkställighet av straff med möjligheten att betala efter att förvandlingsstraffet har bestämts. Lagens 6 kap. har upphävts, och bestämmelsen om betalningen av böterna efter bestämmandet av förvandlingsstraffet och före verkställigheten av förvandlingsstraffet finns i 35 § i lagen om verkställighet av böter. I paragrafen föreslås utöver korrigeringsparagrafhänvisningen också små språkliga förtydliganden.

Ikraftträdande. Enligt förslaget tillämpas lagen om ändring av 2 kap. 1 a och 1 d § i lagen om verkställighet av straff efter ikraftträdandet enligt den lindrigare lagens princip på de förvandlingsstraff för böter som verkställs. Vid verkställigheten av fängelsestraff betyder detta att de nya föreskrifterna även tillämpas på förvandlingsstraff där verkställigheten har inletts innan lagen har trätt i kraft. I praktiken betyder detta att vid verkställighet måste alla sådana förvandlingsstraff där den sammanräknade längden är eller kommer att vara längre än 90 dagar redas ut separat. Utredningen av förvandlingsstraffen måste göras i god tid före lagens ikraftträdande, eftersom i några situationer bör fången som avtjänar förvandlingsstraffet för böter släppas fri den dag lagen träder i kraft. Fången släpps fri den dag lagen träder i kraft om han eller hon senast den dag lagen träder

i kraft har avtjänat över 90 dagar av ett förvandlingsstraff.

Lagens ikraftträdande har ändå ingen verknings i situationer där den dömda före lagens ikraftträdande helt har avtjänat sitt förvandlingsstraff som är över 90 dagar men har stannat kvar på fängelset för att avtjäna ett fängelsestraff. Detta beror på att 2 kap. 1 a § i lagen om verkställighet av straff föreskriver att den dömda först avtjänar förvandlingsstraffet för böter vilket avbryter avtjänandet av fängelsestraffet. Om fången däremot avtjänar förvandlingsstraffet som avtjänas i samband med fängelsestraffet, och förvandlingsstraffets längd är över 90 dagar förkortas förvandlingsstraffet till 90 dagar eller till den längd som efter ikraftträdandet har avtjänats efter 90 dagar till den dag lagen träder i kraft.

1.3. Lagen om verkställighet av böter

30 a §. *Utredning som inhämtas av utmätningssmannen.* Det föreslås att paragrafens 1 mom. föreskriver att allmänna åklagaren skall när skäl yppar sig på eget initiativ eller på begäran av domstolen av utmätningssmannen inhämta en utredning om den betalningsskyldiges ekonomiska ställning.

Den betalningsskyldiges ekonomiska ställning är också på grundval av högsta domstolens avgöranden av central betydelse då man uppskattar om yrkandet på bestämmande av förvandlingsstraff inte behöver läggas fram i enlighet med 28 § 1 mom. 3 punkten i lagen om verkställighet av böter eller om förvandlingsstraffet inte behöver bestämmas enligt 2 a kap. 6 § 1 mom. 3 punkten eller 7 § 2 punkten i strafflagen. T.ex. den betalningsskyldiges sjukdom eller arbetslöshet kan vara omständigheter som påverkar saken.

Begäran som ställs till utmätningssmannen hänför sig vanligen till omständigheter som den betalningsskyldige i sitt skriftliga bemötande eller domstolsbehandlingen har lagt fram. Den betalningsskyldige strävar då efter att åklagaren avstår från att yrka på att ett förvandlingsstraff bestäms eller att domstolen avstår från att bestämma ett förvandlingsstraff. Den betalningsskyldige kan också vilja att saken skjuts upp för betalningen av böterna. När åklagaren och domstolen bedömer

behovet av en utredning som inhämtas av utmätningssmannen beaktas vid sidan av de omständigheter som den betalningsskyldige har lagt fram eller också utan dem allt annat om den betalningsskyldiges ekonomiska ställning som har kommit fram i samband med behandlingen av förvandlingsstraffärendet.

Möjligheten att få omfattande uppgifter om den betalningsskyldiges ekonomiska ställning av en opartisk utredningsmyndighet är viktigt också därför att den praktiska erfarenheten har visat att uppgifterna som den betalningsskyldige visar inte nödvändigtvis är tillräckliga eller pålitliga och att den betalningsskyldige inte kan ställas för stränga krav i detta avseende. Detta betyder också att uttrycket "när skäl yppar sig" inte skall ha för höga krav. I praktiken skall den betalningsskyldige ändå visa upp något annat än bara sin medellöshet. Om omständigheterna som har kommit fram kan leda till att förvandlingsstraffet inte yrkas eller att böter inte förvandlas, bör begäran läggas fram för utmätningssmannen.

Enligt paragrafens 2 mom. skall utmätningssmannen till åklagaren lämna de ärendehanteringssuppgifter som avses i 1 kap. 33 § 1 mom. i utredningslagen samt enligt 3 kap. 69 § och 70 § 1 mom. 3 punkten de uppgifter om den betalningsskyldiges ekonomiska ställning som med stöd av lag får lämnas ut till en åklagarmyndighet för prövning av förvandlingsstraff för böter. Med hjälp av dessa uppgifter får man en omfattande bild av den betalningsskyldiges ekonomiska ställning om han eller hon är eller har varit gäldenär i utredningen. För bestämmande av förvandlingsstraff för böter finns det undantagslöst uppgifter om utredning eftersom böter inrättas genom utredning före stämmandet.

I 1 kap. 33 § 1 mom. i utredningslagen föreskrivs att utöver det som i någon annan lag föreskrivs om en utredningsmyndighets rätt eller skyldighet att lämna ut uppgifter, har myndigheter och den som i övrigt sköter ett offentligt uppdrag rätt att utan hinder av sekretessbestämmelserna ur utredningsregistret få samarbetsuppgifter samt de ärendehanteringssuppgifter för en tid av fyra år före begäran som de behöver för skötseln av sina åligganden. Uppgifterna kan lämnas ut i elektro-

nisk form, om mottagaren enligt bestämmelserna om skydd av personuppgifter har rätt att registrera och använda sådana personuppgifter.

I 1 kap. 26 § 1 mom. 1 punkten i utsökningslagen föreskrivs att ärendehanteringsuppgifter är identifieringsuppgifter och kontaktinformation om parterna och deras företrädare samt uppgifter om redovisningsadress, verkställighetens eller fordrans art, sökandens fordran, verkställighetsåtgärder som vidtagits av utmätningsmannen och tidpunkten för dem, influtna och till sökanden redovisade belopp, hinder för verkställigheten, anteckning som passivfordran samt andra motsvarande uppgifter. Enligt 2 punkten i samma moment an knyter samarbetsuppgifterna sig till uppgifter eller begäran om uppgifter som gäller gäldenärens vistelseort eller egendom för ordnande av myndigheternas samarbete.

I 3 kap. 69 § i utsökningslagen föreskrivs att beträffande offentligheten i fråga om utsökningsmyndigheternas handlingar gäller vad som föreskrivs i lagen om offentlighet i myndigheternas verksamhet. Utöver det som i nämnda lag eller någon annan lag föreskrivs om utsökningsmyndigheternas rätt eller skyldighet att lämna ut uppgifter, har utsökningsmyndigheterna utan hinder av sekretessbestämmelserna rätt att lämna ut sekretessbelagda uppgifter i enlighet med 70–73 §. Enligt 3 kap. 70 § 1 mom. 3 punkten i utsökningslagen får en utsökningsmyndighet i enskilda fall på begäran ur en handling som finns hos utsökningsmyndigheten lämna ut svarandens identifieringsuppgifter och kontaktinformation samt uppgifter om svarandens ekonomiska ställning och verksamhet till en åklagarmyndighet för prövning av förvandlingsstraff för böter. I 3 kap. 73 § bestäms om ett förbud att lämna ut vissa uppgifter, bl.a. sådana som medför risk för åtal för den betalningsskyldige.

Utsökningsmyndigheten kan inte lämna ut intyg och uppgifter som avses i 2 mom. för åklagaren i elektronisk form eftersom det inte finns en teknisk anslutning mellan dessa myndigheter. På grund av kostnaderna är det inte ändamålsenligt att upprätta en sådan anslutning endast för behandling av ärenden i fråga.

31 §. *Uppskov med domstolsbehandlingen.* Enligt den gällande lagen kan domstolen skjuta upp behandlingen av ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för att ge den betalningsskyldige tillfälle att betala de böter som enligt yrkandet skall förvandlas till fängelse eller för att reda ut sin betalningssituation. Då behandlingen skjuts upp för att den betalningsskyldige skall ges tillfälle att betala böterna skall domstolen meddela den betalningsskyldige en ny tidpunkt för behandlingen och påföljderna vid utevaro. Ett meddelande behöver inte lämnas till en betalningsskyldig som uteblivit från behandlingen om ärendet skjuts upp för att betalningssituationen skall kunna utredas.

För att de omständigheter som leder till att förvandlingsstraffet inte bestäms fullödigt kan beaktas, föreslås det att till paragrafens 1 mom. fogas en uppskovsgrund för utredning av den betalningsskyldiges ekonomiska ställning och orsaker som har lett till den eller andra omständigheter som avses i 2 a kap. 6 § 1 mom. 3 punkten eller 7 § 2 punkten i strafflagen. 1 mom. görs tydligare så att det delas i numrerade punkter.

Av de nämnda lagrummen i strafflagen gäller det första böter som har bestämts i dagsböter och i det sägs att domstolen kan avstå från att bestämma ett förvandlingsstraff, om förvandlingsstraffet skall anses oskäligt eller oändamålsenligt med hänsyn till den bötfälldes personliga förhållanden, de övriga följer som brottet har medfört för honom, social- och hälsovårdsväsendets åtgärder eller andra omständigheter. Enligt 2 a kap. 7 § 2 punkten i strafflagen kan domstolen avstå från att bestämma ett förvandlingsstraff som skall dömas ut i stället för ett obetalt vite, om förvandlingsstraffet skall anses oskäligt eller oändamålsenligt med hänsyn till den förpliktigades personliga förhållanden, de övriga följer som han har åsamkats genom att huvudförpliktelsen inte har uppfyllts eller andra omständigheter.

Den föreslagna nya uppskovsgrunden hänför sig till att det i den nya 30 a § föreskrivs om utredningen som inhämtas av utmätningsmannen. Behovet av en sådan utredning kan förekomma först i domstolssessionen. Det kan också vara så att utredningen inte hinner bli färdig före sessionen. Det finns

ändå ingen anledning till att begränsa uppskovsmöjligheten bara till att reda ut den betalningsskyldiges ekonomiska ställning. Att låta bli att bestämma förvandlingsstraff kan vara oändamålsenligt eller oskäligt även på grund av andra omständigheter än dem som nämns i 2 a kap. 6 § 1 mom. 3 punkten eller 7 § 2 punkten i strafflagen. Utmätningssmannens utredning gäller bara den ekonomiska ställningen, den betalningsskyldige skall själv lägga fram en utredning om andra grunder till avståendet från förvandlingen i ärendets fortsatta beredning. Vanligen uppstår behovet av uppskov av de omständigheter som den betalningsskyldige visar i sitt skriftliga bemötande eller i domstolsbehandlingen.

Till paragrafens 2 mom. skall enligt förslaget fogas en bestämmelse enligt vilken domstolen skall meddela den betalningsskyldige en ny tidpunkt för behandlingen och påföljderna vid utevaro (dvs. att ärendet kan avgöras trots den betalningsskyldiges utevaro) även då behandlingen skjuts upp på grund av den nya uppskovsgrunden som fogas till 1 mom. I praktiken gäller upplysningsskyldigheten alla uppskovsgrunder när den betalningsskyldige infinner sig vid domstolen. Däremot behöver meddelandet inte heller i fortsättningen lämnas till den betalningsskyldige som uteblivit från behandlingen om ärendet skjuts upp för att betalningssituationen skall kunna utredas.

37 §. Uppskov med verkställigheten av ett förvandlingsstraff. Det föreslås att det till paragrafen fogas bestämmelser om att även polismannen skall ha en plikt att fråga den som har dömts till ett förvandlingsstraff om han

eller hon berörs av åtgärderna i paragrafen. Polismannen skall ha en sådan plikt när han eller hon träffar personen som har efterlysts för verkställigheten av förvandlingsstraffet.

Den gällande paragrafens 2 mom. innehåller redan nu en bestämmelse om polismannens plikt att meddela den dömde möjligheten att skjuta upp förvandlingsstraffet. En anteckning om att fråge- och upplysningsplikten har uppfyllts kan göras i förpassningsformuläret.

2. Ikraftträdande

Lagarna föreslås träda i kraft så snart som möjligt.

3. Förhållande till grundlagen och behandlingsordning

I propositionen föreslås att bestämmelserna om dömandet till och verkställigheten av förvandlingsstraffet för böter ändras så att systemet med förvandlingsstraffet blir lindrigare. Propositionen innehåller inga bestämmelser vilkas förhållanden till grundlagen bör redas ut separat. Dessutom har övergångsbestämmelserna skrivits så att den lindrigare lagens princip iakttas.

Enligt dessa grunder anser regeringen att lagen kan behandlas i vanlig lagstiftningsordning.

Med stöd av vad som anförts ovan föreläggs Riksdagen följande lagförslag:

*Lagförslag***1.****Lag****om ändring av 2 a kap. 5 § i strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 2 a kap. 5 §, sådan den lyder i lag 550/1999 och 971/2001, som följer:

2 a kap

Om böter, förvandlingsstraff och ordningsbot

5 §

Förvandlingsstraffets längd

Förvandlingsstraff för böter bestäms så att tre obetalda dagsböter motsvarar en dags fängelse. Om antalet dagsböter som skall förvandlas inte är delbart med tre förvandlas inte de dagsböter som utgör rest. Om endast en del av en dagsbot har betalats, anses dagsboten vara obetald.

Då förvandlingsstraff bestäms för ett i visst

belopp utdömt vite, motsvarar varje fullt belopp av 30 euro en dags fängelse.

Förvandlingsstraffets längd är dock minst fyra och högst 60 dagar. Förvandlingsstraff får inte bestämmas utan särskilda skäl, om antalet obetalda dagsböter är mindre än 12.

För böter som skall förvandlas samtidigt bestäms endast ett förvandlingsstraff på det sätt som anges i 3 mom. Vite jämställs härvid med böter.

Domstolen kan på de grunder som nämns i 6 § 1 mom. eller 7 § bestämma att förvandlingsstraffet skall vara kortare än vad som anges i denna paragraf, dock minst fyra dagar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag**om ändring av 2 kap. 1 a och 1 d § i lagen om verkställighet av straff**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen av den 19 december 1889 om verkställighet av straff (39/1889) 2 kap. 1 a § 1 mom. och 1 d § 6 mom., sådana de lyder, 1 a § 1 mom. i lag 703/1991 och 1 d § 6 mom. i lag 555/1990, som följer:

2 kap

**Allmänna stadganden om fängelsestraff
och om förvandlingsstraff för böter**

1 a §

Skall den dömda i straffanstalt samtidigt avtjäna flera fängelsestraff på viss tid som inte skall sammanläggas med varandra eller läggas till grund för ett gemensamt fängelsestraff samt jämte dem eller särskilt för sig förvandlingsstraff för böter, skall direktören för straffanstalten sammanräkna straffen till fullo. Ett sammanräknat fängelsestraff på viss tid får inte vara längre än tjugo år och ett förvandlingsstraff för böter inte längre än nitio dagar. Då fängelsestraff och förvandlingsstraff för böter har sammanräknats skall den dömda anses först avtjäna fängelsestraffet.

1 d §

Utöver vad som i 35 § i lagen om verkställighet av böter (672/2002) föreskrivs om rätten för den som har dömts till förvandlingsstraff att betala sina böter efter det förvandlingsstraffet bestämdes har den som kommer till en straffanstalt för verkställighet av förvandlingsstraffet rätt att under de fem följande vardagarna betala hela det obetalda beloppet av de förvandlade böterna. Skall flera förvandlingsstraff verkställas, har den dömda rätt att betala sina böter också i fråga om ett enda förvandlingsstraff. Genom att betala bötesbeloppet befrias den dömda från att vidare avtjäna det förvandlingsstraff som det är fråga om.

Denna lag träder i kraft den 20 .

3.

Lag**om ändring av lagen om verkställighet av böter**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 9 augusti 2002 om verkställighet av böter (672/2002) 31 § och 37 § 1 mom. samt
fogas till lagen en ny 30 a § som följer:

30 a §

Utredning som skall inhämtas hos utmätningssmannen

Allmänna åklagaren skall när skäl yppar sig på eget initiativ eller på begäran av domstolen hos utmätningssmannen inhämta en utredning om den betalningsskyldiges ekonomiska ställning.

Utmätningssmannen skall till åklagaren lämna de ärendehanteringsuppgifter som avses i 1 kap. 33 § 1 mom. i utsökningslagen samt i enlighet med 3 kap. 69 § och 70 § 1 mom. 3 punkten i utsökningslagen de uppgifter om den betalningsskyldiges ekonomiska ställning som enligt lag får lämnas ut till en åklagarmyndighet för bestämmande av förvandlingsstraff för böter.

31 §

Uppskov med domstolsbehandlingen

Domstolen kan skjuta upp behandlingen av ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff

1) för att ge den betalningsskyldige tillfälle att betala de böter som enligt yrkandet skall förvandlas till fängelse,

2) för att situationen i fråga om betalningen av böterna skall kunna utredas eller

3) för att utreda den betalningsskyldiges svaga ekonomiska ställning och orsakerna till att den är svag eller andra omständigheter som avses i 2 a kap. 6 § 1 mom. 3 punkten eller 7 § 2 punkten i strafflagen.

Då behandlingen skjutits upp av i 1 mom. 1 eller 3 punkten nämnd orsak skall domstolen meddela den betalningsskyldige en ny tidpunkt för behandlingen och påföljderna vid utevaro. Ett meddelande behöver inte lämnas till en betalningsskyldig som uteblivit från behandlingen om ärendet skjuts upp för att betalningssituationen skall kunna utredas.

37 §

Uppskov med verkställigheten av ett förvandlingsstraff

Utmätningssmannen skall före verkställigheten fråga den som dömts till förvandlingsstraff om han fullgör sin värnplikt, deltar i reservens repetitionsövningar eller fullgör vapenfri tjänst eller civiltjänst, om han eller hon har beviljats skuldsanering enligt lagen om skuldsanering för privatpersoner, om han eller hon genomgår vård eller är in-

tagen i en sådan anstalt som avses i 2 kap. 1 e § i lagen om verkställighet av straff (39/1889) eller under de senaste tre månaderna har varit i en sådan anstalt. Samma skyldighet att göra förfrågningar har en polisman som påträffar en person som har efter-

lysts för verkställighet av ett förvandlingsstraff för böter.

Denna lag träder i kraft den 20 .

Helsingfors den 10 juni 2005

Republikens President

TARJA HALONEN

Minister *Kari Rajamäki*

1.

Lag**om ändring av 2 a kap. 5 § i strafflagen**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i strafflagen av den 19 december 1889 (39/1889) 2 a kap. 5 §, sådan den lyder i lag 550/1999 och 971/2001, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2 a kap

Om böter, förvandlingsstraff och ordningsbot

Förvandlingsstraff för böter bestäms så att två obetalda dagsböter motsvarar en dags fängelse. Om ett ojämnt antal dagsböter skall förvandlas, förvandlas en dagsbot inte. Om endast en del av en dagsbot har betalats, anses dagsboten vara obetald.

Då förvandlingsstraff bestäms för ett i visst belopp utdömt vite, motsvarar varje fullt belopp av 20 euro en dags fängelse.

Förvandlingsstraffets längd är dock minst fyra och högst 90 dagar.

För böter som skall förvandlas samtidigt bestäms endast ett förvandlingsstraff på det sätt som anges i 3 mom. Vite jämställs härvid med böter.

Domstolen kan på de grunder som nämns i 6 § 1 mom. eller 7 § bestämma att förvandlingsstraffet skall vara kortare än vad som anges i denna paragraf, dock minst fyra dagar.

Förvandlingsstraff för böter bestäms så att *tre* obetalda dagsböter motsvarar en dags fängelse. Om *antalet dagsböter som skall förvandlas inte är delbart med tre förvandlas inte de dagsböter som utgör rest*. Om endast en del av en dagsbot har betalats, anses dagsboten vara obetald.

Då förvandlingsstraff bestäms för ett i visst belopp utdömt vite, motsvarar varje fullt belopp av 30 euro en dags fängelse.

Förvandlingsstraffets längd är dock minst fyra och högst 60 dagar. *Förvandlingsstraff får inte bestämmas utan skärskilda skäl om antalet obetalda böter är mindre än 12*.

För böter som skall förvandlas samtidigt bestäms endast ett förvandlingsstraff på det sätt som anges i 3 mom. Vite jämställs härvid med böter.

Domstolen kan på de grunder som nämns i 6 § 1 mom. eller 7 § bestämma att förvandlingsstraffet skall vara kortare än vad som anges i denna paragraf, dock minst fyra dagar.

Denna lag träder i kraft den 20 .

2.

Lag**om ändring av 2 kap. 1 a och 1 d § i lagen om verkställighet av straff**

I enlighet med riksdagens beslut

ändras i lagen av den 19 december 1889 om verkställighet av straff (39/1889) 2 kap. 1 a § 1 mom. och 1 d § 6 mom., sådana de lyder, 1 a § 1 mom. i lag 703/1991 och 1 d § 6 mom. i lag 555/1990, som följer:

Gällande lydelse

Föreslagen lydelse

2 kap

Allmänna stadganden om fängelsestraff och om förvandlingsstraff för böter

1 a §

Skall den dömd i straffanstalt samtidigt avtjäna flera fängelsestraff på viss tid som inte skall sammanläggas med varandra eller läggas till grund för ett gemensamt fängelsestraff samt jämte dem eller särskilt för sig förvandlingsstraff för böter, skall direktören för straffanstalten sammanräkna straffen till fullo. Ett sammanräknat fängelsestraff på viss tid får inte vara längre än tjugo år och ett förvandlingsstraff för böter inte längre än etthundratjugo dagar. Då fängelsestraff och förvandlingsstraff för böter har sammanräknats skall den dömd anses först avtjäna förvandlingsstraffet.

1 a §

Skall den dömd i straffanstalt samtidigt avtjäna flera fängelsestraff på viss tid som inte skall sammanläggas med varandra eller läggas till grund för ett gemensamt fängelsestraff samt jämte dem eller särskilt för sig förvandlingsstraff för böter, skall direktören för straffanstalten sammanräkna straffen till fullo. Ett sammanräknat fängelsestraff på viss tid får inte vara längre än tjugo år och ett förvandlingsstraff för böter inte längre än *nittio* dagar. Då fängelsestraff och förvandlingsstraff för böter har sammanräknats skall den dömd anses först avtjäna förvandlingsstraffet.

1 d §

Utöver vad 6 kap. 12 § 2 mom. stadgar om rätten för den som har dömts till förvandlingsstraff att betala sina böter efter det förvandlingsstraffet bestämdes har den som kommer till en straffanstalt för verkställighet av förvandlingsstraffet, rätt att betala hela det obetalda beloppet av de förvandlade böterna ännu under fem sådana vardagar efter ankomstdagen som i allmänhet är arbetsdagar vid statens ämbetsverk. Skall flera förvandlingsstraff verkställas, har den böt-

Utöver vad *som i 35 § i lagen om verkställighet av böter (672/2002)* föreskrivs om rätten för den som har dömts till förvandlingsstraff att betala sina böter efter det förvandlingsstraffet bestämdes har den som kommer till en straffanstalt för verkställighet av förvandlingsstraffet, rätt att *under de fem följande vardagarna betala hela det obetalda beloppet av de förvandlade böterna*. Skall flera förvandlingsstraff verkställas, har den böt-

Gällande lydelse

fällde rätt att betala sina böter också i fråga om ett enda förvandlingsstraff. Genom att betala bötesbeloppet befrias den dömde från att vidare avtjäna det förvandlingsstraff som det är fråga om.

Föreslagen lydelse

fråga om ett enda förvandlingsstraff. Genom att betala bötesbeloppet befrias den dömde från att vidare avtjäna det förvandlingsstraff som det är fråga om.

Denna lag träder i kraft den   20   .

3.

Lag**om ändring av lagen om verkställighet av böter**

I enlighet med riksdagens beslut
ändras i lagen av den 9 augusti 2002 om verkställighet av böter (672/2002) 31 § och 37 § 1
mom. samt
fogas till lagen en ny 30 a § som följer:

Gällande lydelse

31 §

Uppskov med domstolsbehandlingen

Domstolen kan skjuta upp behandlingen av ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff för att ge den betalningsskyldige tillfälle att betala de böter som enligt yrkandet skall förvandlas till fängelse. Behandlingen av ärendet kan skjutas upp också för att betalningssituationen skall kunna utredas.

Föreslagen lydelse

30 a §

Utredning som skall inhämtas hos utmätningssmannen

Allmänna åklagaren skall när skäl yppar sig på eget initiativ eller på begäran av domstolen hos utredningsmannen inhämta en utredning om den betalningsskyldiges ekonomiska ställning.

Utmätningssmannen skall till åklagaren lämna de ärendehanteringssuppgifter som avses i 1 kap.33 § 1 mom. i utsökningslagen (37/1895) samt i enlighet med 3 kap. 69 § och 70 § 1 mom. 3 punkten i utsökningslagen de uppgifter om den betalningsskyldiges ekonomiska ställning som enligt lag får lämnas ut till en åklagarmyndighet för bestämmande av förvandlingsstraff för böter.

31 §

Uppskov med domstolsbehandlingen

Domstolen kan skjuta upp behandlingen av ett ärende som gäller bestämmande av förvandlingsstraff

1) för att ge den betalningsskyldige tillfälle att betala de böter som enligt yrkandet skall förvandlas till fängelse,

2) för att situationen i fråga om betalningen av böterna skall kunna utredas eller

3) för att utreda den betalningsskyldiges svaga ekonomiska ställning och orsakerna till att den är savg eller andra omständigheter som avses i 2 a kap. 6 § 1 mom. 3 punkten eller 7 § 2 punkten i strafflagen.

